

ESCRIURE AMB POR

**L'evolució de la imatge de l'immigrant en els diaris
més llegits a Catalunya després de l'11 de setembre de 2001**

Autor: Centre d'Estudis Africans

Redacció: Gustau Nerín

Amb la col·laboració de: Antoni Castel (Fac. de Periodisme de l'UAB)
Cheikh Diop (Geràfrica)

Amb el suport de: Drets Civils, Ajuntament de Barcelona

PRESENTACIÓ

"El pitjor del terrorisme no és que provoqui morts, si no que trenca la sutilíssima, fràgil cadena de confiança que fa possible la relació dels éssers humans", deia Lawrence Durrell¹. Els atemptats contra el Pentàgon i les Torres Bessones van sotragar la consciència dels Estats Units i dels països de l'Europa Occidental, en fer-los conscients de la seva pròpia vulnerabilitat. Aquests actes van estendre un sentiment de por. El Sud i l'islam, fins aleshores bandejats, es van fer intensament presents, i molts occidentals van començar a percebre'ls com una amenaça per a la seva seguretat².

Els col·lectius nord-africans i de l'Àsia meridional tenen un fort pes específic entre els immigrants presents a Catalunya³. La desconfiança general envers el món àrab i islàmic generada pels atemptats pot haver afectat a la convivència entre els diferents grups ètnics al nostre país. Els mitjans de comunicació juguen un paper clau en la difusió dels prejudicis i estereotips col·lectius, per això, en certs casos poden estimular la xenofòbia i el racisme⁴; però pel contrari si treballen amb correcció, poden contribuir a trencar mites i a permetre una millora de la convivència.

El Centre d'Estudis Africans va decidir dur a terme un informe per a valorar si la premsa diària llegida a Catalunya havia col·laborat en estendre els recels cap als immigrants o si bé, pel contrari, havia apostat per frenar la intolerància.

Per a realitzar aquest estudi, s'ha encarregat a un expert (Gustau Nerín) la lectura dels quatre diaris d'informació general més llegits al nostre país⁵ (*La Vanguardia*, *El Periódico de Catalunya*⁶, *El País* (edició Barcelona) i *Avui*) corresponents al període comprès entre l'11 de setembre i l'1 d'octubre. S'han llegit tots els articles relacionats amb l'11 de setembre i tots aquells que parlaven sobre immigració, i no tan sols els que vinculaven ambdós temes (ja que alguns d'ells podien tenir efectes sobre l'imaginari occidental respecte a la immigració; per exemple, els articles que parlaven sobre la xenofòbia als EUA, sobre els països d'origen dels immigrants o sobre detencions d'escamots islamistes als països de la Unió Europea). Fins i tot s'han buidat tots els suplementos dels diaris de la mostra⁷, doncs la gran repercussió mediàtica dels atemptats ha arribat fins i tot a les pàgines reservades habitualment a espectacles, oci...

En base a la lectura d'aquests materials, l'expert ha redactat un esborrany d'informe que ha estat sotmès a una lectura crítica per part d'un periodista expert en informació sobre conflictes (Antoni Castel) i de un membre de Geràfrica, Grup d'Estudi i Reflexió sobre l'Àfrica (Cheikh Diop). Els tres tècnics han debatut el primer esborrany, aportant-hi el seu punt de vista professional i vivencial. Amb les importants aportacions d'aquestes persones s'ha procedit a la redacció definitiva del present estudi.

---

¹ L. Durrell, citat per Martí Gomis, "Terrorismo y sociedad" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 33.

² Antoni Puigverd, "El pañuelo sucio" a *El País Cataluña* 23 de setembre, p. 3.

³ Segons el Organó Técnico del Plan Interdepartamental de Inmigración, els immigrants nord-africans el 1997 suposaven el primer col·lectiu estranger a Catalunya (amb 40.895 persones sobre un total de 124.539). També les dades del INEM i de la Delegación del Gobierno para la Extranjería y la Inmigración destaquen els marroquins com el col·lectiu estranger amb més residents a Espanya. A més, cal destacar la presència a Barcelona d'una important comunitat pakistanesa i de nombrosos immigrants islàmics d'altres procedències (sirians, libanesos, palestins, nigerians, senegalesos...).

⁴ És ben conegut, per exemple, el paper jugat en la radicalització de la opinió pública per la *Ràdio dels mil turons* a Rwanda en temps del genocidi tutsi.

⁵ Segons dades de l'Oficina de Justificació de la Difusió del 2on trimestre de 2001, a Catalunya *La Vanguardia* assolí els 179.942 exemplars distribuïts, *El Periódico de Catalunya* fregava aquest límit amb 176.587, *El País* (edició Barcelona) en distribuïa 57.156 i *Avui* 29.709.

⁶ Tot i que es ven més l'edició castella, s'ha utilitzat per a l'estudi l'edició catalana per tal de reproduir fidelment els textos en català i estalviar-nos possibles errors deguts a la traducció.

⁷ A excepció de *El Periódico d'Andorra*, perquè no afecta al Principat.

I

ATEMPTATS MEDIÀTICS

Els atacs de l'11 de setembre contra el Pentàgon i les Torres Bessones van suposar un acte "televisat, televisiu alhora, espectacular, dramàtic, visible, plàstic"⁸, fins al punt que, com comentava Vicente Verdú, va generar "la confusió entre veritat i representació, entre realitat i espectacle"⁹. És molt possible que els autors de l'acció haguessin valorat la seva espectacularitat (el seu "impacte publicitari"¹⁰) a l'hora de planificar-la¹¹.

"Sense comunicació no hi hauria terrorisme", deia McLuhan¹²: si es fan atemptats és perquè tinguin ressò, i la difusió mediàtica és essencial en la nostra societat. Com va comentar atinadament Emilio Llano de Espinosa, l'últim objectiu dels terroristes erem "nosaltres, fascinats i aterrats davant la pantalla del televisor"¹³. En aquest sentit, els terroristes van aconseguir els seus objectius, com a mínim a l'Estat espanyol, on 12 milions de telespectadors van seguir els fets des de les seves llars¹⁴, i on els informatius van assolir una audiència rècord¹⁵.

L'espectacularitat de l'acció, i la seva retransmissió simultània per tot el món va fer que milers de milions de persones del planeta s'en sentissin afectats (a diferència d'altres catàstrofes o conflictes, no menys sagnants, que es desenvolupen a altres indrets del planeta sota la indeferència dels mitjans de comunicació).

Objectiu: la por

El fet de que l'atac procedís d'un enemic no visible i difícilment identificable (ni tan sols ningú en va reivindicar l'autoria) va reforçar els mecanismes del terror entre els ciutadans occidentals. "Una amenaça sense rostre és molt més paorosa" afirmava José Sanmartín¹⁶. Tots els diaris van deixar constància del terror que provocava un enemic "invisible", "inaprensible", "inidentificable", "sense rostre ni bandera", "conjunt d'ombres amb múltiples nacionalitats", "enemic mòbil, del que gairebé no en sabem res".... Davant aquests agressors infiltrats en les societats occidentals, que durant anys van conviure discretament amb els seus veïns mentre preparaven la seva acció (els famosos "dorments"), no es coneix cap defensa¹⁷. Molts articulistes van reflectir la seva

---

⁸ Vicenç Villatoro, "Veure la història per televisió" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 10.

Veure també Román Gubern, "El espectáculo del terror" a *El País Domingo* 16 de setembre, p. 10.

⁹ "El juego fatal de televisión" a *El País* 21 de setembre, p. 30.

¹⁰ Salvador Pániker, "Una patología sociocultural" a *La Vanguardia Libros* 21 de setembre, p. 8.

¹¹ "Una trama de gran impacte i en directe" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 23.

¹² McLuhan, citat per Miquel Rodrigo Alsina, "La primera imagen del siglo XXI" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 43.

¹³ "Apocalypse Now" a *El País* 14 de setembre, p. 34. Veure també Rafael Argullol, "Encantamiento y pánico" a *El País, Babelia* 22 de setembre, p. 7.

¹⁴ "El martes que nos estremecimos" a *El País* 18 de setembre, p. 69.

¹⁵ *El País* 13 de setembre, p. 69.

¹⁶ Entrevista a José Sanmartín, *Revista de La Vanguardia*, 30 de setembre, p. 12-13.

¹⁷ "Un enemigo invisible" editorial de *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 30; Carlos Nadal, "Contra el corazón del imperio" a *La Vanguardia* 12 de setembre, p. 21; William Pfaff, "Tres lecciones para Estados Unidos" a *El País* 13 de setembre, p. 12; J.J. Navarro Arisa, "Diàleg" a *Avui* 13 de setembre, p. 33; Raimon Obiols, "Diàleg" a *Avui* 14 de setembre, p. 27; Esther Vila, "L'Observatori" a *Avui* 16 de setembre, p. 18; Joan Subirats, "¿Enemigos?" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 20; "El cuartel terrorista de la costa Este" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 4; Entrevista a Ahmed Rashid a *El País* 19 de setembre, p.5; Tahar Ben Jelloun, "La razón ha muerto" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p.29.

preocupació per aquest fet, però tot reflectint-la, van retroalimentar i ampliar el sentiment de vulnerabilitat de tots els ciutadans.

El principal perill radicava en que, en un intent de trobar un rostre als autors dels atacs, la nostra societat acabés criminalitzant al conjunt dels àrabs o islàmics. I, en un món globalitzat on la població és molt barrejada, i on l'enemic no és gens fàcil d'aïllar¹⁸, carregués les responsabilitats de l'atac en tots els immigrants d'origen àrab o islàmic. És possible que aquest fos un dels objectius dels qui van planificar l'11 de setembre: agreujar la divisió entre Occident i l'islam fins a provocar una fractura. Els ciutadans àrabs i islàmics d'Occident, en aquest cas, serien peons, i alhora víctimes, dels seus objectius. El mateix Bin Laden, en un dels seus missatges, va jugar amb la por subconscient als immigrants en almar sobre la presència de "combatents" islàmics repartits per tot el món¹⁹.

Alguns diaris de casa nostra des del principi van posar sobre la taula aquesta possibilitat²⁰. Raimon Obiols afirmava que "amalgamar el terrorisme amb pobles sencers, amb un determinada cultura i amb una determinada religió (...) és exactament allò que els terroristes voldrien que passés"²¹ i David Grossman afegia que "Ara les minories ètniques que viuen a Occident coneixeran l'ofensa de qui contínuament és observat amb desconfiança"²².

Malgrat tot, molts mitjans no van poder evitar reflexar la por a la presència d'11 milions de musulmans a la UE²³, virtuals seguidors dels corrents integristes (fins i tot ho va fer *El País* al seu editorial²⁴). Nombrosos articulistes van parlar de "les eventuals reaccions de les importants comunitats musulmanes establertes a Europa"²⁵. El gran perill d'aquest tipus d'articles és que, si no es contrasten degudament, acaben presentant les víctimes (els musulmans innocents acusats injustament d'un fet que ells no han comés) com agressors, com a responsables últims de l'agressió que pateixen, que en darrer terme es tendria a legitimar.

Ús "patriòtic" dels mitjans o manipulació?

Des del mateix moment dels atemptats els mitjans de comunicació de tot el món van dependre de les imatges subministrades per cadenes nord-americanes. I fins i tot en el caos del matí de l'11 de setembre, les autoritats van optar per un control estricte dels periodistes, als que no es va deixar accedir a la zona dels atemptats²⁶.

Amb el temps, el govern nord-americà va dissenyar una política informativa que restringia severament la llibertat dels mitjans. Es van assimilar els atacs a una guerra, i es va recórrer a tècniques de control d'informació pròpies d'un conflicte bèl·lic. El mateix president Bush va afirmar diverses vegades que la "guerra contra el terrorisme"

---

¹⁸ Michel Wieviorka, "Mantener la cabeza fría" a *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 29.

¹⁹ "Bin Laden diu que la jihad continuarà encara que el matí" a *El Periódico de Catalunya* 28 de setembre, p. 4; "El govern britànic va demanar als mitjans de comunicació prudència i moderació a l'hora d'informar sobre els preparatius militars" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 8.

²⁰ Per exemple, en una revista de premsa un article de *Die Zeit* "La trampa del terrorismo" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 25. També a Javier Pradera, "Halcones, palomas e inquisidores" a *El País* 27 de setembre, p. 36; Carles Sentís, "Terrorisme d'última generació" a *Avui* 23 de setembre, p. 26.

²¹ Raimon Obiols, a *Avui* 14 de setembre, p. 27.

²² "Los precios del miedo que envenena al mundo" a *El País* 20 de setembre, p. 29.

²³ O els 3 milions de musulmans de França, com es feia a "La pista de los terroristas suicidas que atacaron las Torres Gemelas pasa por Alemania" a *El País* 14 de setembre, p. 9.

²⁴ "Una lucha tenaz" a *El País* 16 de setembre, p. 26.

²⁵ Pierre Lellouche, "Aunar América y Europa" a *El Periódico de Catalunya* 15 de setembre, p. 11.

²⁶ "Miles de cadáveres yacen bajo los escombros" a *El País* 13 de setembre, p. 4; "La primera nit d'una nova època" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 7.

es portaria en secret²⁷ i un oficial dels serveis secrets va reconèixer que es recurriria a la manipulació informativa: "Segur que *ells* mentiran i nosaltres mentirem"²⁸. Fins i tot es va censurar l'emissió d'una entrevista al mullah Omar per una emissora privada del EUA²⁹ (tot i això, *El País*, molt acertadament, va reproduir una conversa amb Bin Laden realitzada al 1996³⁰). El bombardeig per avions americans de la seu a Kabul de la cadena televisiva àrab Al-Jezira, que emitia notícies del règim dels talibans, mostra fins a quin punt el govern nord-americà està disposat a controlar radicalment la informació. Però no totes les pressions sorgien del govern americà. La pressió de l'opinió pública també va limitar l'accès a la informació: un reporter va ser molt criticat quan en una roda de premsa va gosar preguntar al president Bush on era el matí del dia 11³¹. Alguns ciutadans fins i tot van tractar de controlar internet boicotejant les informacions d'alguns països islàmics³². També el govern britànic va pressionar als mitjans per a que reservessin la informació referent a les operacions militars de represàlia³³.

Els mitjans nord-americans van apostar decididament per tancar files entorn de posicions patriòtiques, en detriment de la llibertat d'informació. Van centralitzar l'atenció del públic sobre l'atemptat de Nova York, però van donar molt poca cobertura a l'atemptat del Pentàgon, ja que aquest podia ser percebut com un objectiu militar dins una "guerra"³⁴ i el fet de que hagués estat atacat podia generar crítiques cap a l'exèrcit americà i reduir la confiança dels estatunidencs envers les seves forces armades³⁵. A més, no es van reproduir els posicionaments pacifistes contraris a una represàlia militar contra el món islàmic³⁶.

Es va proposar censurar internet, es van alterar les sèries televisives previstes i fins i tot la indústria cinematogràfica va afegir-se a les maniobres patriòtiques postposant algunes estrenes i potenciant el cine "patriòtic"³⁷. La censura d'algunes cançons a les cadenes radiofòniques va reforçar l'onada de patriotisme. Als mateixos EUA, alguns sectors de població van criticar durament aquests posicionaments³⁸. Afortunadament, els diaris de casa nostra majoritàriament van mostrar-se crítics envers la manipulació dels mitjans³⁹: José Martí Gómez comentava la censura de cançons a les ràdios, tot dient que "lo terrible de la guerra es que, además de muertos, genera estupidez"⁴⁰. Idoya Noain, corresponsal de *El Periódico de Catalunya* a Nova York comentava: "Les cadenes de televisió dels Estats Units estan sacrificant la professionalitat i la neutralitat per fer de portantveus patriòtics i incendiaris de la política de Bush"⁴¹.

---

²⁷ "Comandos de EE.UU. operan dentro de Afganistán" a *El País* 29 de setembre, p. 2.

²⁸ Soledad Gallego-Díaz, "La guerra de la información" a *El País* 26 de setembre, p. 17.

²⁹ "EE.UU. censura una entrevista con Omar, líder de los talibán" a *El País* 24 de setembre, p. 5.

³⁰ Entrevista a Ossama Bin Laden a *El País* 16 de setembre, p. 8.

³¹ Soledad Gallego-Díaz, "La guerra de la información" a *El País* 26 de setembre, p. 17.

³² Tomàs Delclós, "A la caza del ciberterrorismo" a *El País* 17 de setembre, p. 24.

³³ "El govern britànic va demanar als mitjans de comunicació prudència i moderació a l'hora d'informar sobre els preparatius militars" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 8.

³⁴ Eduardo Haro Tecglen, "Pánico añadido" a *El País* 20 de setembre, p. 69.

³⁵ J.M. Baget, "Sensibilidad y autocontrol" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 25 de setembre, p. 10.

³⁶ "Grupos pacifistas comienzan a hacer oír su voz en EE.UU." a *El País* 24 de setembre, p. 14; Norman Birnbaum, "Atenas y Roma, ¿otra vez?" a *El País* 21 de setembre, p. 27.

³⁷ *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 26 de setembre, p. 11; "La Cia busca rentar la imatge de Hollywood" a *El Periódico de Catalunya* Exit 1 d'octubre, p. 1 i següents; "EE.UU. busca poner trabas a la libertad en internet para aumentar su seguridad" a *El País Ciberpaís* 27 de setembre, ps. 3 i 4;

"Hollywood opta pel cine patriòtic i per la comèdia" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 3.

³⁸ *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 25 de setembre, p. 11; "Grupos pacifistas comienzan a hacer oír su voz en EE.UU." a *El País* 24 de setembre, p. 14.

³⁹ Per exemple, "La investigación se estanca" a *El País* 15 de setembre, p. 7.

⁴⁰ José Martí Gómez, "Diario de un reportero" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 34.

⁴¹ Idoya Noain, "Periodistes en guerra" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 15.

En qualsevol cas, els mitjans de comunicació de casa nostra, van esdevenir una corretja de transmissió d'interessos diversos en detriment dels drets legítims dels lectors. La dependència de les grans agències de notícies que controlen el flux informatiu, òbviament, va representar una limitació a l'hora d'oferir una informació completa i contrastada a Catalunya.

Una de les característiques més sorprenents de la cobertura informativa dels fets de Nova York i Washington va ser la manca de difusió d'imatges de morts i ferits, tot i que les cadenes de televisió nord-americanes en tenien⁴² (no es va permetre a les cadenes estrangeres accedir a la zona dels fets). L'exercici de l'autocensura en aquest cas va constituir una excepció, doncs les pràctiques habituals de la majoria d'agències de notícies són ben diferents (recordem que alguns fins i tot defensen la retransmissió en directe de les execucions)⁴³: alguns ho atribueixen a la voluntat de no agreujar la sensació de pànic⁴⁴. En realitat, els mitjans també van tenir moltes pressions del públic nord-americà, que van protestar per l'emissió d'algunes imatges dantesques en que es veien implicats compatriotes seus⁴⁵. Els diaris de casa nostra es van preguntar sobre la correcció d'aquesta mesura en nombroses ocasions. Les opinions estaven molt dividides⁴⁶: alguns que aplaudien que s'haguessin evitat imatges morboses que no haguessin aportat cap nova informació; aquests aplaudien el respecte a la intimitat i a les víctimes⁴⁷. Altres, molt més crítics, van valorar que aquesta era una estratègia comunicativa destinada a ocultar la cara més crua del propi dolor i a no mostrar les limitacions dels EUA⁴⁸. Félix de Azúa afirmava: "La nació més poderosa del món no suporta veure als seus ciutadans morts o mutilats com si fossin gent de Sarajevo, de Jerusalem, de Gaza, de Txetxènia, d'Euskadi o de Belfast"⁴⁹. Josep Maria Terricabres es mostrava contundent i acusava als mitjans de servilisme envers la gran potència: "El dolor de l'amo sempre és un dolor més gran"⁵⁰. Algunes opinions eren matisades, com la d'Antonio Bulbena: "Se ha evitado una reacción catastrofista, pero en contrapartida se ha ofrecido una información sesgada"⁵¹.

En qualsevol cas, cal destacar que aquesta censura en nom del pudor, imposada pels *medias* americans i no decidida pels nostres diaris, suposa una infantilització del públic si no respon a principis ètics. Però els codis deontològics no van ser replantejats després dels atemptats: en els posteriors atacs a Afganistan es van mostrar nombroses imatges de ferits i alguns cadàvers, sense cap preocupació pel dret a la intimitat de les víctimes ni per la gratuïtat de les imatges (que no aportaven res a la notícia). Aquesta doble aplicació del codi deontològic dels mitjans de comunicació repercuteix en un reforçament dels estereotips: les poblacions del Sud, que no veuen respectat el seu dolor per la càmera, són percebudes com febles i vulnerables, mentre que les poblacions del

---

⁴² "El cementerio sin cadáveres" a *El País* 16 de setembre, p. 28; "Las televisiones no emitieron las peores imágenes del horror" a *El País* 13 de setembre, p. 22; "Los medios de EE.UU. huyeron de las imágenes macabras" a *El País* 14 de setembre, p. 31.

⁴³ Tot i que unes poques cadenes televisives, com la BBC, contemplan en el seu codi deontològic que no s'han d'exhibir cadàvers (Alsius, 1999).

⁴⁴ "Las televisiones no emitieron las peores imágenes del horror" a *El País* 13 de setembre, p. 22.

⁴⁵ "Los medios de EE.UU. huyeron de las imágenes macabras" a *El País* 14 de setembre, p. 31.

⁴⁶ Albert Escala, "Horror sepultado" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 16 de setembre, p. 11.

⁴⁷ Joan Manuel Tresserras, "La cara oculta de l'horror" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 22. També el defensor del lector de *El País* a "Grupos pacifistas comienzan a hacer oír su voz en EE.UU." a *El País* 24 de setembre, p. 14.

⁴⁸ "Els mitjans de comunicació eviten les imatges de morts i ferits" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 22; Xavier Antich, "Silencio e imágenes" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 40.

⁴⁹ Félix de Azúa, "Ver" a *El País* 19 de setembre, p. 72.

⁵⁰ Josep M. Terricabres a *Avui* 16 de setembre, p. 27.

⁵¹ Albert Escala, "Horror sepultado" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 16 de setembre, p. 11.

Nord, que gaudeixen d'un tractament informatiu privilegiat, són percebudes com més fortes, menys vulnerables i, en definitiva, superiors. En conseqüència, contribueixen a una visió negativa dels immigrants a casa nostra.

II

IDENTITAT I DINÀMIQUES D'EXCLUSIÓ

Els "nostres" atemptats

Els fets de l'11 de setembre van gaudir d'un excepcional tractament informatiu: van ser portada dels quatre diaris de la mostra durant tot el període de l'estudi i en alguna ocasió fins i tot es va modificar el format habitual del diari. Les informacions sobre aquest esdeveniment van desbordar les pàgines d'internacional i van aparèixer a totes les seccions dels rotatius (fins i tot a les d'esports, economia, tecnologia i cultura). La importància atorgada als fets no venia determinada pel nombre de víctimes: altres fets violents amb similar nombre de víctimes⁵² han generat molt poc interès periodístic. Malgrat tot, hi ha motius obvis per a atorgar la màxima informació a la notícia: les seves implicacions en l'equilibri mundial (com les eventuais represàlies, el canvi de política exterior dels EUA o la suspensió de les cimeres de l'ONU), la implicació de l'Estat espanyol (com el suport a l'exèrcit nord-americà, la possible recessió econòmica, la participació en operacions militars o la presència d'una amenaça terrorista) o la presència de ciutadans catalans a Nova York i de persones d'origen nord-americà a Catalunya. Tots aquests temes van ser tractats abastament en els diaris catalans⁵³, i van contribuir a reforçar, davant dels seus lectors, la importància dels atacs.

Malgrat tot, no cal oblidar que els EUA controlen bona part del flux d'informació a nivell mundial. L'atemptat va ser àmpliament difós perquè va succeir a on es concentraven la major part de les xarxes de comunicació del planeta. Es van generar moltes informacions, perquè es va gaudir d'un gran nombre de fonts: milers de periodistes presents a la ciutat, contactes per e-mail, per telèfons mòbils, via satèl·lit... A molts altres llocs del planeta aquest allau informatiu hagués estat impensable.

Però hi ha un altre factor decisiu en la importància atorgada als fets: la proximitat ideològica de Nova York i Washington en l'imaginari dels catalans. Són dues ciutats que coneixem prou a través de la potent indústria cultural americana (pel·lícules, cançons, sèries televisives, reportatges...). Això permet una identificació entre els catalans (i la resta d'uropeus) i els nord-americans. El 12 de setembre *Le Monde* obria portada amb un explícit "Tots som americans"; independentment de la idoneïtat del missatge, cal destacar que els europeus es poden sentir estatunidencs perquè tenen un ampli conjunt de referents dels EUA. És molt improbable un titular similar aplicat als turkmens, als algerians o als gabonesos, fos quin fos l'abast de la seva desgràcia. El *Magazine La Vanguardia* emulava a *Le Monde* i titulava unes fotos: "Cuando todos fuimos neoyorquinos"⁵⁴; evidentment no haguéssim pogut aplicar aquest peu als habitants de Kabul, Rabat o Kinshasa, doncs ni tan sols existeix gentilici per a mencionar-los (el que reflexa la distància ideològica, que no física, envers aquestes ciutats).

I a la proximitat ideològica de l'Amèrica del Nord se li ha de sumar l'intercanvi continu entre Catalunya i els EUA que facilita un ràpid flux d'informació. Les pàgines de societat i locals es van desbordar d'informacions sobre ciutadans de l'Estat espanyol residents a Nova York que havien viscut els atacs o sobre novaiorquesos residents a

---

⁵² Com la guerra de Txetxènia o la del Congo.

⁵³ No es detallaran tots els articles que parlen d'aquests temes, doncs van aparèixer de forma continuada durant el període de la mostra.

⁵⁴ "Nueva York, 11 de septiembre de 2001" a *Magazine La Vanguardia* 30 de setembre, p. 58.

⁵⁵ També Javier Valenzuela, "Todos somos neoyorquinos" a *El País* 17 de setembre, p. 20.

Catalunya traumatitzats pels atemptats. A més, es van resaltar en desenes d'ocasions els vincles culturals entre l'Estat de Nova York i Estats Units (el tapis de Miró del World Trade Center, una figura de la Moreneta en una església de Nova York, la presència d'escriptors espanyols a la ciutat dels gratacels...⁵⁶). Evidentment res d'això hagués estat possible si s'hagués produït l'atac contra les torres de Kuala Lumpur.

La importància atorgada al succés va despertar la inquietud d'alguns periodistes⁵⁷, lectors⁵⁸, humoristes⁵⁹ i defensors del lector⁶⁰, que van qüestionar si era correcte donar tal magnitud a aquests successos. La major preocupació era de valorar si les víctimes de la gran potència no eren magnificats en relació amb les d'altres catàstrofes succeïdes a altres zones. L'escriptor paquistanès Tariq Alí, tot i condemnar els atemptats es mostrava indignat: "Considerar que, de alguna manera, la vida de un estadounidense vale más que la de un ruandés, un yugoslavo, un vietnamita, un coreano, un japonés o un palestino... es inaceptable"⁶¹. I José Ignacio González Faus, en comparar el tractament informatiu del genocidi de Rwanda i el dels atemptats dels EUA, concloua: "Quan la solidaritat no és realment universal, amenaça amb convertir-se en servilisme"⁶².

Malgrat tot, encara hi havia qui considerava que no s'havia atorgat suficient atenció a les víctimes dels atacs. El mateix govern espanyol, preocupat per "l'escassa" mobilització social (en comparació amb d'altres països europeus) va decidir fer "pedagogia proamericana" i fins i tot va encarregar un sondeig al Centro de Investigaciones Sociológicas sobre el tema⁶³. Però no només va ser el govern qui va actuar en aquest sentit. Les pàgines d'informació local de *La Vanguardia* es van mostrar crítiques envers l'Ajuntament de Barcelona perquè no s'havia mostrat "prou" sensible envers els atacs de l'11 de setembre en la programació de les Festes de la Mercè⁶⁴.

Tot i que les implicacions ulteriors dels atacs justificuessin la cobertura informativa dels atemptats, aquesta pràctica va tenir dos efectes negatius per a les relacions entre Catalunya i el Sud: reforçar la solidaritat i la cohesió amb el Nord (en detriment del Sud) i va induir als lectors a una jerarquitització entre les víctimes dels diferents successos violents, en la que els morts de les nacions occidentals rebrien un tracte de favor. Això contribueix a donar una imatge negativa dels països d'origen dels immigrants, que de retruc reforça els estereotips sobre aquests.

Tornen "els altres"

Un dels efectes més negatius dels atemptats de l'11 de setembre per a la convivència a Catalunya va ser el reforçament de la identitat occidental, unida directament a l'exclusió de la resta del planeta, i en especial del món àrabomusulmà. Els autors dels atacs van considerar les Torres Bessones com un símbol de una civilització occidental que detestaven; paradoxalment, el mateix atemptat, en enderrocar aquestes torres, les va

---

⁵⁶ Aquest tema va ocupar durant molts dies de tres a quatre pàgines de *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona*.

⁵⁷ Francesc de Carreras, "Sobre el volcán" a *El País* 13 de setembre, p. 3; Eduardo Haro Tecglen, "El segundo miedo" a *El País* 18 de setembre, p. 69.

⁵⁸ Carta de Daniel Ramos a la "Bústia" de *l'Avui* 15 de setembre, p. 4.

⁵⁹ Per exemple, l'acudit de KAP a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 24.

⁶⁰ Josep M. Casasús, "El defensor del lector" a *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona* 16 de setembre, p. 12.

⁶¹ Tariq Alí, "Hace falta una solución política, no militar" a *El País* 20 de setembre, p. 20.

⁶² José Ignacio González Faus, "Consideraciones intempestivas" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 28.

⁶³ "Aznar hará pedagogía proamericana" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 21.

⁶⁴ "Clos se decide a lanzar una campaña pro Nueva York" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 5; "Nunca es tarde" a *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona* 29 de setembre, portada.

consolidar com a símbol de la civilització que els terroristes volien destruir⁶⁵ i van contribuir a afermar la cohesió occidental (és sintomàtic que després dels atemptats, els columnistes s'enredessin en dures polèmiques entre "proamericans" i "antiamericans"). No era una tendència aïllada d'alguns periodistes, els diaris van apostar per aquesta línia com institucions; *El País* en el seu editorial del dia posterior als atacs, els definia com un "Cop a la nostra civilització i com una "Agressió integral contra el sistema polític dels EUA, contra la democràcia i la llibertat de mercat. En definitiva, contra tots aquells que compartim els mateixos valors democràtics"⁶⁶. *El Periódico*, tot i mostrar-se menys combatiu, també defensava els països occidentals com "el món civilitzat"⁶⁷. Aquesta cohesió d'Occident es plantejava en front d'uns "altres" indeterminats però no per això menys reals. Davant de la manca d'un enemic identificable amb un exèrcit o amb un territori⁶⁸, es corria el risc d'assimilar-lo amb un col·lectiu caracteritzat per determinats tres culturals.

Alguns periodistes en un primer moment van identificar els atacs com un enfrontament amb l'islam. L'ABC obria portada el 12 de setembre amb un titular contundent: "El terrorisme islàmic declara la guerra a Occident"; Lluís Foix escribia: "és evident que a Manhattan es va produir el primer assalt seriós entre dues concepcions de la vida, la política, les conviccions i els valors de dos móns"⁶⁹; i Xavier Bru de Sala volia que reflexionessim sobre "en quin camp estem, el dels amenaçats"⁷⁰. En certs casos es va apostar decididament per reforçar els mecanismes de defensa del Nord envers el món islàmic. Pilar Rahola va apostar per assumir la defensa de "la nostra civilització, durament conquistada"⁷¹. Rosa Montero va definir el conflicte en termes de "civilització contra barbàrie" i va definir el nostre sistema polític com "el major avenç de la humanitat (...) És el que tenim i ho hem de defensar"⁷². *La Vanguardia* va recollir en to crític un escrit d'Oriana Fallaci en que deia que ens trobàvem davant una "croada a l'inrevès" que tenia com objectiu "escombrar les nostres llibertats i la nostra civilització"⁷³. Algun lector, des de la "Bústia" de *l'Avui*, exposava actitud no menys combatives, argumentant que s'havia obert "Una guerra entre dos sistemes de vida" i mostrant la seva satisfacció per l'existència d'uns "Estats Units que amb la seva força pugui intentar controlar tot aquest fanatisme de terror que s'escampa pel món"⁷⁴.

Aquesta divisió en principi va ser fomentada pel govern d'Estats Units; el mateix Bush va afirmar que "O bien se está con nosotros o se está con los terroristas" i va definir la lluita com una "croada"⁷⁵. Els mitjans de comunicació, tot i que van criticar aquest excés lingüístic, de forma voluntària o inconscient van contribuir a reforçar la dicotomia entre els occidentals i la resta del món. L'ús habitual del terme "guerra", que en principi

---

⁶⁵ Veure per exemple a Luis Fernández-Galiano, "Manhattan mañana" a *El País Domingo* 23 de setembre, p. 19.

⁶⁶ "Golpe a nuestra civilización" a *El País* 12 de setembre, p. 26.

⁶⁷ "Vents de guerra", editorial de *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 26.

⁶⁸ Alain Touraine, "L'islamisme guerrer" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 11; Robert Kaplan, "La anarquía que viene" a *La Vanguardia* 12 de setembre, p. 21.

⁶⁹ L. Foix, "Identificar al agresor" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 31.

⁷⁰ Xavier Bru de Sala, "Reacción Catalana" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

⁷¹ Pilar Rahola, "Abandonar el Corán" a *El País Catalunya* 15 de setembre, p. 3.

⁷² Rosa Montero, "Civilización" a *El País* 18 de setembre, p. 72.

⁷³ "Bin Laden abre una brecha en el muro de silencio de Oriana Fallaci" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 30 de setembre, p. 11.

⁷⁴ "Capitalisme contra fanatisme" a *Avui* 18 de setembre, p. 4. Posicions similars mostrava Xavier Bru de Sala a "Reacción catalana" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

⁷⁵ Citat a Sami Nair, "Actuar sobre las causas profundas del drama" a *El País* 27 de setembre, p. 27.

tant en català com en castellà suposa la lluita armada entre dos o més pobles⁷⁶, va contribuir a donar la sensació d'enfrontament entre dos col·lectius, i així ho va recollir fins i tot algun defensor del lector⁷⁷. En realitat, el govern nord-americà en un primer moment no va emprar aquest mot, per evitar agreujar les tensions, va ser més endavant que el va emprar per "inflamar el sentit patriòtic"⁷⁸.

Paradoxalment, com va destacar Ramon Calduch, si els atacants van recórrer al terrorisme és perquè el món islàmic rebutja la guerra: "El terrorisme és una forma cruel, però limitada de violència, però no per la voluntat dels seus autors, si no per la incapacitat que posseeix per a generalitzar la violència a tota la societat"⁷⁹. Destacades personalitats, com el president francès Jacques Chirac, van protestar per l'ús del terme "guerra"⁸⁰. També molts periodistes espanyols van mostrar-se preocupats per la seva utilització⁸¹, tot i que cal reconèixer que en els diaris estudiats aquest mot no va ser gaire emprat (a excepció de quan es transcrivien testimonis que l'usaven).

En l'àmbit terminològic, cal qüestionar fins i tot la correcció del terme "terrorisme islàmic", que és utilitzat de forma contínua pels quatre diaris estudiats. Els grups armats antiavortistes que ataquen clíniques ginecològiques a alguns països occidentals mai no són denominats "terroristes cristians", tot i que la seva visió integrista del cristianisme sigui la motivació fonamental dels seus atemptats. Encara més greu és citar com "grups islàmics" als "escamots integristes" doncs confon una simple agrupació de musulmans amb una cèl·lula terrorista⁸². Fins i tot l'ús del terme "països islàmics" és prou qüestionable. Alguns països com Líban, Indonèsia i Palestina compten amb importants minories cristianes o d'altres religions, i en molts casos la identitat islàmica no és determinant en la política d'aquests Estats (els països europeus no són definits mai com part integrant del "món cristià" ni dels "països cristians", tot i que els seus habitants puguin ser majoritàriament cristians).

El tractament informatiu dels atemptats de l'11 de setembre va reforçar el tancament d'un espai simbòlic, Occident, que es conceptuava com en conflicte amb el món àrab i islàmic. En conseqüència, mentre es reforçava la identificació entre els catalans i els nord-americans, s'aguditzava l'alteritat dels immigrants provinents d'Àfrica i del Pròxim Orient, que tendien a percebre's com a estranys, si no com a potencials enemics.

El nostre Bé contra el seu Mal

Els missatges transmesos pels diaris estudiats en la seva majoria compartien un missatge completament etnocèntric. En molts casos, el tractament del món islàmic no era directament estigmatitzador, per afany de correcció política, però sovint es tractava de deixar clara la superioritat occidental. El missatge de fons més freqüent no era l'estigmatització dels "altres", sino l'enaltiment de "nosaltres".

Malgrat tot, en algunes ocasions, la premsa va reflexar alguns estereotips racistes molt durs. Un diplomàtic espanyol present a Islamabad va gosar afirmar que "els pashtunes, ètnia dels talibans, són burros i simples i es creuen elegits per Déu"⁸³ (declaracions no

---

⁷⁶ Per exemple, segons el *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana o el *Diccionario Manual Ilustrado de la Lengua Española* de l'editorial Vox.

⁷⁷ "Evocaciones amargas" a *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona* 23 de setembre, p. 12.

⁷⁸ "George W. Bush en estado puro" a *El País* 20 de setembre, p. 14.

⁷⁹ Ramon Calduch, "¿Terrorismo o guerra?" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 6.

⁸⁰ "George W. Bush en estado puro" a *El País* 20 de setembre, p. 14.

⁸¹ Javier Pradera, "Guerra y terrorismo" a *El País Domingo* 16 de setembre, p. 12.

⁸² S'usa el terme "grupos islámicos" a "Francia investiga la conexión de grupos islámicos con la nebulosa de Bin Laden" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 6.

⁸³ "Diplomàcia espanyola" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 26.

gaire diferents de les expressades per Alfons Quintà a l'*Avui*⁸⁴). Paradoxalment, aquestes declaracions no van ser criticades per cap dels diaris estudiats⁸⁵, com tampoc van ser criticades les declaracions del alcalde de Tarragona en que afirmava que "el món oriental és a 500 anys de retard, i aquesta és la diferència entre el món medieval i l'occidental"; segons M.A. Nadal, l'OTAN seria necessària per a evitar la submissió "a una societat que té 200 anys de retard"⁸⁶. Hans Magnus Enzensberger contribuïa a l'estigmatització dels musulmans afirmant que: "L'islam, a l'igual que el judaisme ultraortodoxe, no ha desenvolupat cap idea productiva des de fa molt de temps"⁸⁷ (una proposició ben discutible, encara que compartida per Baltasar Porcel⁸⁸). També es van acumular missatges racistes a les "Bústies"⁸⁹. Un lector definia la societat islàmica com un cúmul "D'odi i ignorància"⁹⁰. Un altre argumentava que "en cap país musulmà hi ha llibertat per expressar idees o discrepar de la política dels dirigents"⁹¹ (quan en alguns països de majoria musulmana, com Senegal, en realitat es pot discrepar, i en altres de majoria cristiana, com Bielorrússia, no es pot).

El vocabulari associat a l'integrisme en els diaris estudiats també era completament inadequat; s'utilitzaven amb freqüència els termes "medieval", "primitiu", "tradicional" o "arcaic"⁹², donant una idea de manca de modernitat dels atacants i les seves cultures, quan en realitat el fonamentalisme islàmic, independentment de la seva legitimitat) és una resposta moderna a les circumstàncies peculiars del món actual.

En molts casos, als mitjans de comunicació occidentals els va sobrar capacitat de crítica de les societats alienes i els va manca sentit de l'autocrítica respecte a la pròpia societat. En una "Revista de Premsa" s'havia destacat un fragment del *Corriere della Sera* que afirmava: "Durant molts segles, el musulmà que abjurava de la seva religió era castigat amb la mort"⁹³. La reproducció d'aquest text pot induir a una visió denigratòria de l'islam, però s'hauria de tenir en compte que aquesta pràctica també va ser molt corrent durant segles en el cristianisme (per exemple, amb les execucions d'heretges), però que a més a l'Europa occidental van ser condemnats a morts o a l'expulsió moltes persones de religions diferents que no van voler abjurar (mentre a alguns països islàmics es mantenia la convivència entre diverses religions). Isabel-Clara Simó afirmava, al comentar l'apertura de centres de culte islàmics: "Les mesquites han d'observar la llei vigent: han d'acceptar, doncs, l'entrada de les dones, com a ciutadanes iguals per llei als seus companys"⁹⁴; malgrat tot, tot i que a les esglésies catòliques les dones no hi accedeixen en igualtat de condicions (no poden ser sacerdots), ningú es planteja condicionar la legalització de la seva apertura a un requisit d'igualtat de gènere.

En un moment o altre, tots els diaris estudiats van caure en una tremenda autosuficiència, exaltant les virtuts de la nostra cultura front les altres. *The Wall Street Journal* es mostrava partidari de que Occident anés a la guerra "confiant en la

---

⁸⁴ "Els ghilzes sempre s'han caracteritzat pel rebuig de la modernitat" i "els talibans representen la perduració d'estructures tribals fosilitzades i xenòfobes" (Alfons Quintà, "L'acceleració del món" a *Avui* 22 de setembre, p. 3.

⁸⁵ La qual cosa contrasta, per exemple, amb l'allau de crítiques a Berlusconi des dels mitjans de comunicació.

⁸⁶ "El alcalde de Tarragona dice que el islam 'tiene 500 años de retraso'" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

⁸⁷ Hans Magnus Enzensberger, "La vuelta al sacrificio humano" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 27.

⁸⁸ Baltasar Porcel, "Muchísimos e iguales" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 27.

⁸⁹ Per exemple, la carta de Josep Bellet, "Dos mons" a *Avui* 28 de setembre, p. 4.

⁹⁰ M. Torrent Rodríguez, "Odi i ignorància" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 62.

⁹¹ M.T., "Tolerància" a *El Periódico de Catalunya* 24 de setembre, p. 46.

⁹² Per exemple, entre molts altres, l'acudit de *El País* del 27 de setembre, p. 50.

⁹³ "Teocràcia islàmica" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 26.

⁹⁴ Isabel-Clara Simó, "Religions" a *Avui* 13 de setembre, p. 3.

superioritat de la seva civilització"⁹⁵. El Col·lectiu J.B. Boix afirmava que l'integrisme suposava una "espasa de Damocles" per a "tot l'Occident civilitzat i democràtic"⁹⁶ (pretenent, com també ho va fer Fernando Sabater, que la civilització és una característica inherent a Occident i no a altres pobles⁹⁷).

L'exaltació del sistema polític occidental va ser contínua⁹⁸. Alguns el van definir com "el únic capaç de conduir al món per la via de la civilització"⁹⁹ i Rodríguez Zapatero el va descriure com "model de desenvolupament social, polític i econòmic d'altres indrets del planeta"¹⁰⁰. En contades ocasions es va valorar que per a poblacions amb altres valors (i fins i tot per certs sectors occidentals) el sistema capitalista pot ser qüestionat per moltes altres raons: manca de justícia social, domini sobre el Tercer Món, individualisme exacerbant... És especialment paradoxal que les societats del Nord, que són terriblement restrictives a l'hora de permetre l'entrada d'estrangers, facin de la seva "apertura" un estàndard.

La visió d'Occident com la modernitat oposada a altres realitats tendeix a presentar l'evolució del Nord com el "camí correcte" a seguir pels altres països; però ni s'ha arribat a la culminació de la història ni hi ha cap prova de que no hi hagi altres vies d'evolució.

En molts casos els diaris van argumentar que les reticències del món àrab i islàmic cap a Occident provenien del seu odi per les llibertats existents a Occident¹⁰¹ (quan, pel contrari, molts autors àrabs i islàmics detesten la política dels països occidentals perquè retalla les seves llibertats). D'aquesta forma es percep als musulmans com a individus irracionals que es neguen a ser lliures (quan en realitat, la població islàmica resident a Occident en les enquestes mostra el seu elevat nivell d'apreci per les llibertats¹⁰²). El "falcó" israelià Benjamin Netanyahu explotava aquesta concepció en un article d'opinió: "Ells (els fonamentalistes) odien a Israel pels EUA, veien en Israel una sucursal del món lliure, de l'esperit de llibertat, de la democràcia i el respecte a l'individu, tot allò que ells odien"¹⁰³ (és molt més probable que en realitat els àrabs detestin a Israel per la manca de respecte als palestins). En la mateixa línia, la "Revista de Premsa" de *El País* recollia un article titulat "Defensa de Berlusconi" en que s'afirmava que els terroristes actuaven "Motivats pel seu odi contra la llibertat, la tolerància i fins i tot el secularisme occidentals" i apostava per defensar l'occidentalització del món sencer a partir de la confiança en la superioritat del "nostre" sistema de valors¹⁰⁴. També Pilar Rahola considerava que existia un conflicte entre una societat basada en "la llibertat individual, el lliure mercat, el dret a la discrepància, la constitució d'uns codis polítics i legals que aglutinen a tots més enllà de les moltes heterodòxies" i una altra "cultura mundialitzada

---

⁹⁵ "Berlusconi opina", reproduït a la "Revista de Premsa" de *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 28.

⁹⁶ Col·lectiu J.B. Boix, "Opinió" a *Avui* 16 de setembre, p. 2.

⁹⁷ Fernando Sabater, "Armagedón" a *El País* 13 de setembre, p. 29.

⁹⁸ Especialment sonades van ser les declaracions de Silvio Berlusconi, tot i que només van aparèixer a la premsa catalana arrel de les crítiques que se li van formular ("Berlusconi ofende al islam e indigna a la UE" a *La Vanguardia* 28 de setembre, portada).

⁹⁹ José Antich, "El reto de Occidente después del 11 de septiembre" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 40.

¹⁰⁰ "Zapatero afirma que hay que luchar contra la pobreza que 'alimenta el odio' para acabar con el terrorismo" a *El País* 21 de setembre, p. 23.

¹⁰¹ Per exemple, Mario Vargas Llosa, "La lucha final" a *El País* 16 de setembre, ps. 27-28; i Violencia y justicia en una era mundial" a *El País* 19 de setembre, p. 27.

¹⁰² Gema Martín Muñoz, "Estado de derecho, inmigración y terrorismo islámico" a *El País* 25 de setembre, p. 18.

¹⁰³ B. Netanyahu, "El mundo libre debe vencer al terrorismo" a *El País* 24 de setembre, p. 24.

¹⁰⁴ The Wall Street Journal, "Defensa de Berlusconi" a *El País* 29 de setembre, p. 24.

que basa en el pensament únic, emanat de la divinitat, la seva força tirànica"¹⁰⁵. En un sentit molt similar a Rahola es pronunciava Alberto Fernández Díaz: "El fanatisme que ha originat aquest drama es manifesta contra els valors i les formes de les societats occidentals, obertes, lliures i plurals (...) els atemptats suïcides sacsegen també els valors que compartim amb Occident"¹⁰⁶.

Alguns articulistes van recórrer a una mitificació sense precedents de la societat nord-americana. "NY és diferent" i "El neoiorquí és fort, duríssim, com d'una naturalesa superior", afirmava *El País*¹⁰⁷. Tot i que en algun cas els diaris van advertir contra aquesta "angelització" dels estadunidencs¹⁰⁸, aquesta pràctica no es va aturar, per voluntat dels propis periodistes de casa nostra o per influència de les informacions "patriòtiques" rebudes dels EUA. Per exemple, per combatre la baixa moral dels nord-americans, les autoritats d'Estats Units van potenciar una imatge heroica dels bombers de Nova York (tot i que l'actuació dels bombers en catàstrofes produïdes en d'altres països no ha estat ressaltada de la mateixa forma). Els mitjans de comunicació de casa nostra s'han fet ressò d'aquesta visió del servei de socors novaiorquès. Les autoritats nord-americanes van tractar de ressaltar una imatge positiva de les víctimes dels atemptats, també va quallar als diaris de casa nostra. En un article d'opinió Gabriel Jarabe va fer un elogi del poble nord-americà tot argumentant que no s'havien produït saquejos després dels atemptats¹⁰⁹. En realitat, el comportament no va ser tan idíl·lic: més tard es va saber que hi havia hagut saquejos, que s'havia estafat als ciutadans amb col·lectes de fons per a les víctimes i que fins i tot hi havia qui subastava per internet fragments dels edificis enderrocats¹¹⁰.

Aquesta percepció estigmatitzadora de la cultura i les poblacions musulmanes, acompanyada de l'enaltiment de la cultura i les poblacions occidentals, no facilita la convivència a casa nostra, sino que contribueix a reforçar els estereotips sobre les comunitats islàmiques de Catalunya.

Més, però no millor

Els atemptats de l'11 de setembre van comportar un increment notable de les informacions aparegudes als diaris sobre les poblacions islàmiques. Això, en principi, ja resulta negatiu, doncs els països de majoria musulmana només solen aparèixer en les notícies en cas de conflicte (per exemple, és excepcional la seva aparició a les pàgines d'esports o cultura). El tractament informatiu actual del món islàmic contribueix a l'associació involuntària d'idees entre islam i conflicte.

Però hi ha un altre problema greu. L'increment substancial de notícies sobre els països àrabs no ha implicat una major qualitat d'aquestes (o, com a mínim, de la majoria d'aquestes). Molts columnistes i periodistes sense coneixements del món islàmic han escrit articles en els que es reproduïen els pitjors estereotips sobre l'islam i es donava una visió distorsionada d'aquesta religió i dels seus fidels. Ha estat essencial per a reforçar aquesta visió la preexistència, a Catalunya, d'una imatge preconcebuda extremadament negativa del "moro" (perquè fins i tot es detecta una certa confusió entre àrabs i musulmans). A més, s'ha procedit a un cert reduccionisme essencialista: les poblacions de religió musulmana han estat homogeneïtzades en base a diferents teories sobre l'essència de l'islam; però en realitat, hi ha musulmans que pertanyen a entorns

---

¹⁰⁵ Pilar Rahola, "Abandonar el Corán" a *El País Cataluña* 15 de setembre, p. 3.

¹⁰⁶ "Els líders catalans opinen de la crisi" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 20.

¹⁰⁷ "Neoyorquinos" a *El País Dominical* 30 de setembre, p. 36.

¹⁰⁸ Martín Amis, "Miedo y rechazo" a *El País* 23 de setembre, ps. 27 i 28.

¹⁰⁹ Gabriel Jarabe, "Infantilismo yanqui" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 35.

¹¹⁰ "Bomberos superventas en EE.UU." a *El País* 28 de setembre, p. 88; "Familiares de víctimas han sido estafados con falsas recaudaciones de fondos" a *El País* 16 de setembre, p. 14.

culturals i ideològics ben diferents, i generalitzar sobre els creients en l'islam és tan erroni com parlar dels cristians com una unitat.

El desconeixement del món islàmic a l'Estat espanyol és impressionant. El 22 de setembre, diversos diaris es feien ressò de que el portantveu del govern, Pfo Cabanilles, va anunciar que recolçaria als països àrabs, entre els quals Iran i Pakistan (cap d'aquests dos Estats és àrab)¹¹¹; en no reproduir literalment les declaracions no es pot saber si la relliscada provenia de Cabanilles o dels reporters, però si hagués del portantveu, deuria haver estat comentada pels periodistes, doncs és un error tan greu com equiparar països cristians a europeus.

Un dels errors principals era confondre fonamentalisme islàmic i terrorisme. Si bé el fonamentalisme defensa la validesa legal de la llei corànica, no necessàriament legitima la violència per imposar un Estat islamista (és, per exemple, el cas del règim saudí o del Front Islàmic de Salvament algerià).

Malgrat que moltes col·laboracions periodístiques oferien informació inexacta, confusa o estigmatitzadora, cal destacar que el conflicte va donar peu a que alguns especialistes en l'islam col·laboressin en els diaris oferint informacions de gran qualitat, que fins ara rara vegada havien estat accessibles als lectors. Cal destacar, per exemple, algunes col·laboracions d'Ahmed Rashid¹¹², Antoni Segura¹¹³, Miquel Barceló, Joan Vernet¹¹⁴, Gema Martín Muñoz, Mikel d'Epalza, Bernabé López García¹¹⁵ i Oliver Roy¹¹⁶, però també moltes d'altres de tipus molt diferents¹¹⁷.

Xoc de civilitzacions?

Els atemptats de l'11 de setembre van despertar en alguns la por al desenvolupament del "xoc de civilitzacions" augurat poc temps abans pel científic social Samuel Huntington, qui havia previst que en el futur la civilització occidental hauria de fer front a una coalició islàmicoconfuciana (ja el dia 13 *La Vanguardia* reproduïa un fragment del llibre *El xoc de civilitzacions*¹¹⁸). Al cap de pocs dies el mateix Huntington va afirmar que l'atac dels terroristes no entrava dins del seu model, assegurant que l'atac al Pentàgon i al World Trade Center era un "atac de vulgars bàrbars contra la societat civilitzada de tot el món"¹¹⁹. Però no van mancar els autors que, des d'òptiques apocalíptiques, van anunciar l'esclat d'un conflicte obert entre Occident i el món islàmic¹²⁰.

Walter Laqueur, director del Centre d'Estudis Internacional i Estratègics de Washington, des de les pàgines d'"Opinió" de *La Vanguardia* va afirmar que el xoc de civilitzacions ja s'havia desencadenat i que per això els EUA havien d'atacar d'immediat amb contundència algun punt del món islàmic¹²¹. Alberto Sáez es sumava també a les tesis

---

¹¹¹ "España quiere ser interlocutor de los árabes" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 21; "Espanya anuncia ajudes per als països àrabs moderats" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 8.

¹¹² Entrevista a Ahmed Rashid, a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 7.

¹¹³ Entrevista a Antoni Segura, a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 76.

¹¹⁴ "La opinión de los intelectuales arabistas" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 40.

¹¹⁵ Un esforç lloable el trobem al dossier "Las luces del islam" a *El País, Babelia* 29 de setembre.

¹¹⁶ Entrevista a Oliver Roy, a *El País* 24 de setembre, p. 22.

¹¹⁷ Com "El universo musulmán. Globalización y petrodólares" a *La Vanguardia, Dinero* 23 de setembre, ps. 6 i 7; Xavier Batalla, "¿Qué es el islamismo?" a *La Vanguardia* 23 de setembre, ps. 10 i 11; "Melilla, laboratorio de religiones" a *El País*, 30 de setembre, p. 30.

¹¹⁸ Samuel Huntington, "El choque de civilizaciones" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 33.

¹¹⁹ Entrevista a Samuel Huntington, a *El País* 18 de setembre, p. 11.

¹²⁰ Mateo Madrideo, "Terrorisme i desordre mundial" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, ps. 6 i 7.

¹²¹ Walter Laqueur, "Diez tesis sobre terrorismo y contraterrorismo" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 27.

sobre el "xoc de civilitzacions" atribuint la responsabilitat del conflicte a "diverses tradicions islàmiques que no han passat pel sedàs de la modernitat"¹²²; i Hans-Georg Gadamer afirmava: "La meva màxima preocupació són les rivalitats religioses que desemboquen en sagnants enfrontaments"¹²³. L'opinió de Sáez era més matissada; si bé negava l'existència d'un xoc de civilitzacions, creia que era essencial la "unanimitat ambiental necessària per dur a terme una acció"¹²⁴ i apuntava a que aquesta unanimitat procedia bàsicament de l'antiamericanisme imperant al món islàmic.

La majoria dels textos, malgrat tot, si bé no consideraven imminent la confrontació entre Occident i el món arabomusulmà, apostaven per mesures per a millorar la convivència, perquè consideraven probable aquest xoc¹²⁵ (la mateixa línia que va adoptar la UE¹²⁶). Fins i tot els mitjans es van posicionar institucionalment en aquesta línia. *La Vanguardia*, en un dels seus editorials, apostava per donar més pes als països de majoria islàmica en el concert internacional per evitar que el conflicte es fes realitat¹²⁷ (de forma similar a com es va pronunciar Pasqual Maragall, qui va obtenir un ampli ressò en els diaris de la mostra¹²⁸).

Alguns van apostar per a ampliar la coalició internacional "antiterrorista"¹²⁹ i per combinar les accions militars amb iniciatives polítiques¹³⁰ per evitar la radicalització de la població islàmica i el "xoc de civilitzacions"¹³¹. Gil Calvo opinava que si no s'establía un ordre internacional més just el xoc de cultures seria inevitable¹³². Andreu Claret, després de definir el Mare Nostrum com una "auténtica falla cultural", apostava per la concòrdia: "Estic d'acord en que fer política a la Mediterrànica serà més difícil que abans. Sempre que se li afegeixi que serà més necessari que mai"¹³³. Baltasar Porcel, tot i apostar per no trencar els ponts entre ambdues religions, afegia: "Es succeeixen les veus que neguen que amb l'islam hi estem en combat o conflicte de civilitzacions. O s'intenta debilitar-lo disimulant-lo? Perquè l'enfrontament entre Europa i l'islam existeix des de fa segles..."¹³⁴. També es va tractar de combatre la xenofòbia i l'etnocentrisme. Josep-Lluís Carod Rovira afirmava "El tancament de files *nacional* [dels EUA] podria generar un tancament de files dels altres, dels que no pertanyen al mateix grup i, en particular, d'aquells que poden compartir amb els terroristes assessins

---

¹²² Alberto Sáez, "Xoc de civilitzacions" a *Avui* 16 de setembre, p. 22.

¹²³ "Hablan los intelectuales" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 41.

¹²⁴ Ferran Sáez, "Cercles concèntrics" a *Avui* 20 de setembre, p. 20.

¹²⁵ Per exemple, Marçal Sales, "El cap fred" a *Avui* 20 de setembre, p.3; Vicenç Villatoro, "Choque de civilizaciones" a *El País Catalunya* 17 de setembre, p. 3; M.A. Bastenier, "Hacia una nueva bipolaridad" a *El País* 12 de setembre, p. 14.

¹²⁶ "La UE teme las consecuencias de la represalia" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p.15; "Chirac objecta en part contra una acció militar" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 5; "Rusia se suma a los planes de la OTAN para castigar a los terroristas" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 9.

¹²⁷ "Tambores de guerra" a *La Vanguardia* 15 de setembre, p. 26.

¹²⁸ "Maragall propone un tribunal internacional para el terrorismo" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 20.

¹²⁹ En realitat, el terme "terrorisme" no és gaire útil per les seves grans connotacions ideològiques. No hi ha acord sobre el que es pot considerar terrorisme (per exemple, les accions del Mossad israelià contra els líders palestins, la lluita del Hezbollah libanès contra les forces israelianes d'ocupació, o les accions dels escamots de la CIA nord-americana al Tercer Món.

¹³⁰ Com el govern alemany (vegeu "Gerard Schröder va advertir Blair que una fixació excessiva en mesures policials seria 'fatal'" a *Avui* 20 de setembre, p. 13) o l'espanyol en les seves negociacions amb Tunís ("Aznar pide a los países árabes moderados que se sumen a la gran coalición antiterrorista" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 25..

¹³¹ Xavier Batalla, "¿Otro mundo?" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 4.

¹³² Enrique Gil Calvo, "Hacia el choque de culturas" a *El País* 12 de setembre, p. 28.

¹³³ Andreu Claret, "La necesaria apuesta política" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 35.

¹³⁴ Baltasar Porcel, "Muchísimos e iguales" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 27.

alguns aspectes: tenir uns trets físics característics, ser de religió islàmica o parlar àrab (...) La insensatesa d'una 'cacera del moro' podria tenir conseqüències nefastes per al conjunt de la humanitat"¹³⁵.

Malgrat tot, molts periodistes van tractar de deixar clar que en aquest cas, els terroristes eren individus que només es representaven a ells mateixos i no pas al conjunt de població de la seva religió o cultura¹³⁶; "No va de xoc de civilitzacions ni de xoc d'aquestes, tampoc de religió...", comentava Alfons Quintà¹³⁷. Aquesta posició és molt similar a l'adoptada pel govern espanyol; el ministre d'Afers Estrangers va negar repetidament l'existència d'un enfrontament entre civilitzacions¹³⁸. Javier Solana, de forma molt acertada, va rectificar a un periodista que li preguntava per la reacció d'Occident davant la crisi: "No quisiera hablar de Occidente. Rusia, India, todos los países han condenado de manera tajante esta barbarie"¹³⁹. Una de les opinions més contundents era la d'Agustí Colomines, que criticava durament les tesis de Huntington i els seus seguidors: "La part més al·lucinant de la seva interpretació arrenca del convenciment que existeix una conspiració entre els països islàmics per destruir Occident. L'originatitat de Huntington és, si de cas, haver substituït la connexió amic/enemic ideològic de la Guerra Freda per la dialètica amic/enemic cultural d'ara"¹⁴⁰. És positiu que alguns textos combatessin la idea d'una confrontació entre Occident i l'islam; tot i això cal destacar que en molts casos, la tesi del conflicte de civilitzacions no s'intentava combatre des del punt de vista de la veracitat de la informació sino des de l'òptica de la conveniència. Per a alguns, com Josep Borrell, fer esclatar el "xoc de civilitzacions" era un dels objectius dels terroristes¹⁴¹. Desvincular els terroristes de la població islàmica no es considerava bàsicament com un deure de justícia, sino com un mitjà per a que Occident s'evités problemes¹⁴². El polític francès Jean-Pierre Chevènement ho expressava obertament: "Forma part dels interessos dels EUA que el món musulmà no se solidaritzi amb un grup de fanàtics que interpreta l'islam amb fins criminals"¹⁴³. En el mateix sentit es pronunciava en Carlos Alonso Zaldívar: "Occidente, si s'enfronta amb una denominació religiosa amb mil milions de seguidors, cometrà un error espantós. La via cap a la *nostra* seguretat és reduir el nombre d'*altres* disposats a morir"¹⁴⁴.

---

¹³⁵ Josep-Lluís Carod Rovira, "La resposta" a *Avui* 19 de setembre, p. 25.

¹³⁶ Per exemple, en el reportatge "Quin enemic? Quina guerra?" a *Avui* 23 de setembre, p. 8; Jean-Pierre Chevènement, "Davant el desafiament terrorista" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 14; Manuel Castells, "La guerra red" a *El País* 18 de setembre, p. 27; Shlomo Avineri, "Ninguna guerra de civilizaciones" a *El País* 21 de setembre, p. 21.

¹³⁷ Alfons Quintà, "L'acceleració del món" a *Avui* 22 de setembre, p. 14; Entrevista a Manuel Castells, a *El Periódico de Catalunya* 24 de setembre, ps. 16-17.

¹³⁸ "Els líders catalans opinen de la crisi" a *El Periódico de Catalunya*, 16 de setembre, p. 16; "Piqué informa al Congreso de que la reacción requerirá un acuerdo de la OTAN" a *El País* 14 de setembre, p. 25; "Piqué demana no especular sobre què farà Espanya" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 8.

¹³⁹ Entrevista a Javier Solana, a *El País* 16 de setembre, p. 10.

¹⁴⁰ Agustí Colomines, "To be continued" a *Avui* 24 de setembre, p. 21.

¹⁴¹ Josep Borrell, "L'història s'accelera" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 20.

¹⁴² Stephen Zunes, "EE.UU. en Oriente Medio" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 31; "Berlusconi: 'La civilización occidental es superior al islam'" a *El País* 28 de setembre, p. 10. Una excepció notable, la del responsable de la Política Europea de Seguretat i Cooperació (vegeu la entrevista a Javier Solana, a *El País* 16 de setembre, p. 10); també Reyes Mate a "Barbàrie i progrès s'uneixen" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 11.

¹⁴³ Jean-Pierre Chevènement, "Davant el desafiament terrorista" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 14.

¹⁴⁴ Carlos Alonso Zaldívar, "Morir matando" a *El País* 16 de setembre, p. 29.

També cal destacar una utilització partidista de la por al xoc de civilitzacions per tal d'impulsar el Fòrum de les Cultures del 2004 en un moment de crisi en l'organització de l'esdeveniment¹⁴⁵.

Les referències al xoc de cultures, tenen un efecte positiu en posar de manifest el conflicte entre les relacions entre Occident i els països de majoria islàmica. Però les tesis sobre el conflicte de civilitzacions, al vincular-se amb els atemptats de l'11 de setembre, poden contribuir a oferir una imatge uniformitzadora de l'islam, on s'identificaria al conjunt de musulmans amb el terrorisme (sintomàticament, tot i parlar de que nosaltres som "multiculturals" es parla dels musulmans com "els altres", sense tenir en compte la presència de milions de fidels a l'islam en la societat occidental). A més, sovint s'identificava als immigrants de religió islàmica amb una "cinquena columna" en la suposada confrontació mundial. És per això que algunes referències al xoc de civilitzacions poc contrastades poden contribuir a l'estigmatització dels immigrants.

Apostes per la convivència

La tendència a la bipolarització entre Occident i l'islam va marcar la tendència majoritària dels diaris de casa nostra durant els 20 darrers dies de setembre. Malgrat tot, no van mancar comentaris en contra de la creixent ruptura entre els occidentals i els musulmans, tement que s'incrementés la desconfiança entre la població islàmica i l'occidental¹⁴⁶.

El filòsof Norbert Bilbeny equiparava les posicions a la defensiva de l'islam i d'Occident: "Ambdues cultures s'han tancat en sí mateixes" i critica la mitificació d'ambdós afirmant que cap de les dues és el que pretèn ser¹⁴⁷. L'intel·lectual palestí Edward Said relativitzava conceptes: "Islam i Occident són banderes inadequades per a seguir-les cegament"¹⁴⁸. Miret Magdalena protestava per l'apropiació del concepte de Bé pels occidentals i condemnava les declaracions de Bush en que s'identificava el fonamentalisme amb Satan¹⁴⁹. Sami Naïr també va rebutjar tot maniqueisme "islam versus cristianisme, Occident contra Orient, civilització contra barbàrie" perquè queia "en la trampa dels mateixos terroristes" i estimulava el "cercle infernal de la violència"¹⁵⁰.

En alguns articles d'opinió s'apuntava a que no pot haver-hi enfrontament global entre islam i Occident perquè ambdós son entitats molt heterogènies, i els seus habitants responen a fidelitats diverses¹⁵¹. Baltasar Porcel reconeixia que molts immigrants de cultura islàmica es desfan dels preceptes corànics en arribar a Occident (poden ser alhora musulmans i occidentals)¹⁵². Andrea Ricardi, de la comunitat de Sant Egidi, constata que en la recerca de la convivència coincidien persones de cultures i

---

¹⁴⁵ Entrevista amb Ferran Mascarell, *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 7; "Mas también dice que el Fòrum es necesario" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 14 de setembre, p. 7; "Maragall afirma que tras la tragedia de EE.UU. el Fòrum 2004 tiene más sentido que nunca" a *El País Cataluña* 17 de setembre, portada.

¹⁴⁶ Com l'editorial de *El Periódico de Catalunya* del 13 de setembre: "La pista islàmica"; també Josep Ramoneda a "En nombre de Dios" a *El País Domingo* 16 de setembre, p. 13.

¹⁴⁷ Norbert Bilbeny, "El cielo de las ideas está vacío" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 27.

¹⁴⁸ Edward Said, "Pasión colectiva" a *El País* 19 de setembre, p. 26.

¹⁴⁹ Enrique Miret Magdalena, "No fem sortir el dimoni" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 6.

¹⁵⁰ Sami Naïr, "Les causes de l'odi" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 10.

¹⁵¹ Sami Naïr, "La globalización feliz se acabó" a *La Vanguardia, Revista* 23 de setembre, ps. 10 i 11.

¹⁵² B. Porcel, "Los valores relativos" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 27.

religions diferents¹⁵³. Toni Soler apuntava que la multiculturalitat, després de l'11 de setembre, ha esdevingut amenaça, però també esperança¹⁵⁴.

No van mancar els lectors¹⁵⁵ i periodistes que van protestar per l'apropiació del concepte de civilització i modernitat per Occident¹⁵⁶ i contra una interpretació simplista en termes de conflicte entre bons i dolents¹⁵⁷. Josep Antoni Duran i Lleida argumentava: "El pitjor que podria passar és que consideréssim el bé com a patrimoni del món occidental i el mal com una metàstasi engendrada pel món islàmic"¹⁵⁸; en el mateix sentit es pronunciava en un article Mijail Gorvatxov¹⁵⁹.

Però malgrat aquestes iniciatives, cal destacar que, en conjunt, els diaris estudiats van contribuir a reforçar la idea de l'existència de dos móns en conflicte. La terminologia emprada, l'allau d'articles estigmatitzadors, les opinions racistes i el desconeixement de l'islam es conjuguen per a oferir una visió d'un Occident superior (que exclou l'islam) amenaçat per un islam inferior (que exclou la modernitat). En aquest sentit, la imatge dels immigrants islàmics a casa nostra pot haver-se vist deteriorada pel tractament informatiu dels atemptats.

---

¹⁵³ "Hablan los intelectuales" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 41.

¹⁵⁴ Toni Soler, "Nuestra era" a *La Vanguardia* 15 de setembre, p. 30.

¹⁵⁵ "Soy arqueóloga..." a *El País* 14 de setembre, ps. 33 i 34; Laura Hernández, "Horror, desgarró" a *El País* 13 de setembre, p. 29.

¹⁵⁶ Joan Subirats, "¿Civilizaciones enemigas?" a *El País Catalunya* 19 de setembre, p. 2; Sami Naïr, "Actuar sobre las causas profundas del drama" a *El País* 27 de setembre, p. 27; Eduardo Haro Tecglen, "Nuestra guerra" a *El País* 14 de setembre, p. 85.

¹⁵⁷ Isabel-Clara Simó, "Els bons" a *Avui* 15 de setembre, p. 3; Josep Maria Terricabres, "El bé i el mal" a *Avui* 16 de setembre, p. 27; Sami Naïr, "Actuar sobre las causas profundas del drama" a *El País* 27 de setembre, p. 27.

¹⁵⁸ "Els líders catalans opinen de la crisi" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 10.

¹⁵⁹ M. Gorvatxov, "Cómo gobernar el mundo" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 27.

III

ARRIBA EL RACISME

Agressions als EUA

Des que es van conèixer els atemptats contra les Torres Bessones i el Pentàgon, es va començar a sospitar la implicació de grups armats fonamentalistes islàmics. Uns anys abans, quan es va produir l'atemptat contra l'oficina federal d'Oklahoma, la comunitat araboamericana havia patit represàlies (tot i que posteriorment es va saber que els atacants pertanyien a un grup ultradretà). És per això que el mateix 11 les tensions eren previsible i es va començar a témer que es produïssin agressions contra la població musulmana de Nord-amèrica. I així va ser; els incidents es van iniciar el dia dels fets¹⁶⁰ i es van perllongar durant uns dies; van produir-se dos assassinats i diverses agressions i es van atacar algunes mesquites i llibreries islàmiques. El conjunt dels creients islàmics van patir l'increment de la xenofòbia.

Els diaris de casa nostra no sempre van informar puntualment de les agressions racistes als Estats Units, tot i que podia tenir repercussions immediates a casa nostra. L'*Avui* només va començar a citar l'onada xenòfoba, de passada, el dia 14 (en un article d'opinió¹⁶¹), i de forma més explícita, el dia 19¹⁶². L'assassinat d'un àrab i d'un sij (confós amb un àrab) va aparèixer a *El Periódico de Catalunya* el dia 22, i en un article d'opinió¹⁶³, tot i que ja anteriorment havia parlat de les agressions a la comunitat araboamericana en mencionar unes declaracions de Bush¹⁶⁴. El primer informe detallat sobre els fets, el va oferir *El Periódico*, ja fora del període de la mostra, l'1 d'octubre (s'oferien estadístiques sobre la por als immigrants i es mencionava que havien hagut 200 incidents violents a les universitats¹⁶⁵). Més ràpid va actuar *El País* que va publicar un article sobre l'onada xenòfoba el dia 13 i un altre el 15¹⁶⁶; *La Vanguardia* també va anunciar l'onada xenòfoba el dia 13, reiterant la seva alarma el dia 14, 15 i 16¹⁶⁷. Tots els articles publicats als diaris de la mostra que comenten els fets els condemnen sense paliatius¹⁶⁸: "Sembla que tots els musulmans són culpables pel fet de tenir com Déu el mateix que tenen aquells que tothom sospita que estan darrere dels salvatges atemptats"¹⁶⁹, deia Jordi Sánchez, i José Martí Gómez comentava: "L'hemorragia sentimental sempre acaba cercant el lenitiu d'un boc expiatori"¹⁷⁰

¹⁶⁰ "Bush i Powell demanen respecte als àrabs dels EUA" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 17; Xavier Sala i Marín, "Lo mejor y lo peor" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 14.

¹⁶¹ Jordi Sánchez, "Opinió" a *Avui* 14 de setembre, p. 22.

¹⁶² "L'islam propaga la pau" a *Avui* 13 de setembre, p. 14.

¹⁶³ Josep Pernau, "Els morenos hauran d'esperar" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 19.

¹⁶⁴ "Bush i Powell demanen respecte als àrabs dels EUA" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 17; "El president Bush rebutja la persecució contra els àrabs nord-americans" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 10.

¹⁶⁵ Idoia Noain, "Por de la pell fosca" a *El Periódico de Catalunya* 1 d'octubre, p. 9.

¹⁶⁶ "Amenazas e insultos contra los musulmanes" a *El País* 13 de setembre, p. 12; "Los musulmanes neoyorquinos tienen miedo" a *El País* 15 de setembre, p. 14.

¹⁶⁷ Xavier Mas de Xaxàs, "El país se despertó al borde del colapso" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 6; Xavier Mas de Xaxàs, "Actos vandálicos y amenazas sumen en la angustia a la comunidad musulmana" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 13; Sergio Heredia, "Las venas rotas de N.Y." a *La Vanguardia* 15 de setembre, p. 9; "Restaurante Kabul, Nueva York" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 14.

¹⁶⁸ Per exemple, Quim Monzó, "Una guerra en busca de nombre" a *La Vanguardia* 19 de setembre, ps. 14-15; Quim Monzó, "Musulmanes y neoyorquinos" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 13.

¹⁶⁹ Jordi Sánchez, "Opinió" a *Avui* 14 de setembre, p. 22.

¹⁷⁰ José Martí Gómez, "El extranjero sospechoso" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 29.

En canvi, els mitjans van estar molt atents a les declaracions xenòfobes o racistes de Nord-amèrica¹⁷¹. Es van recollir declaracions de ciutadans disposats a "donar una lliçó als àrabs"¹⁷², "llançar una bomba sobre la Meca", "posar a tots els àrabs d'aquest país en camps de concentració, deportar-los, expulsar-los", "deixar-los sense terra"¹⁷³, "trobar-los, matar-los, envolicar-los en una pell de porc i enterrar-los; així no podran anar al cel"¹⁷⁴; a més, es va reproduir la foto d'una pintada antiàrab prop de les Torres Bessones¹⁷⁵. El president Bush va ser durament criticat per haver emprat el terme "croada"¹⁷⁶ i es va publicar en lloc destacat la seva rectificació¹⁷⁷. També es van descriure, en to crític, les posicions ultramontanes d'alguns pastors conservadors que cridaven a una croada santa contra l'islam¹⁷⁸. En tots els casos, les declaracions de caràcter xenòfob eren degudament contextualitzades i el tractament informatiu que se li donava no servia per a recolçar-les sino més aviat per a estigmatitzar-les.

Cal destacar que la majoria de relats sobre el racisme imperant procedien dels corresponsals i enviats especials dels rotatius catalans¹⁷⁹, i no pas d'agències de premsa. A més, en cap cas els reporters justificaven l'onada xenòfoba i, pel general, empraven un to de dura crítica en mencionar-la¹⁸⁰ (el mateix comportament es podia observar en les cartes dels lectors publicades¹⁸¹). Alguns corresponsals i enviats especials van aportar descripcions molt positives de la comunitat araboamericana, que contribuïen a mostrar fins a quin punt era injustificada l'agressió¹⁸². A més, els diaris catalans van dedicar molta atenció als discursos contra la xenofòbia de les autoritats nord-americanes (Bush, Giuliani, Colin Powell, el fiscal general de l'Estat, el director de l'FBI...), que van arribar puntualment a les pàgines dels diaris, van ser publicades en lloc destacat i van ocupar una gran extensió¹⁸³: no se'ls van estalviar elogis¹⁸⁴. Tampoc van mancar

---

¹⁷¹ Per exemple, a "Washington, ciudad fantasma y herida" a *El País* 30 de setembre, p. 16; "Los árabes son los culpables" a *El País* 13 de setembre, p. 10.

¹⁷² Idoya Noain, "Pacifisme i venjança cara a cara" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 15.

¹⁷³ "Neoyorquinos" a *El País Dominical* 30 de setembre, p. 50.

¹⁷⁴ "Una ola de patriotismo recorre EE.UU. a *El País* 15 de setembre, p. 10.

¹⁷⁵ Foto a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 3.

¹⁷⁶ La Repubblica, "Democracia y cruzados" a "Revista de Prensa" de *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 21; Mario Soares, "Un discurso importante" a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 39; Enric González, "George W. Bush en estado puro" a *El País* 20 de setembre, p. 14; "Bush nos advierte de que está en una cruzada" a *El País Domingo* 23 de setembre, p. 18.

¹⁷⁷ "Bush es disculpa per parlar de croada" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 4; The New York Times a "Observatori de Premsa" de l'Avui 23 de setembre, p. 16.

¹⁷⁸ "La croada santa dels predicadors" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 22.

¹⁷⁹ Cal destacar, per exemple, els articles d'Idoya Noain per a *El Periódico de Catalunya* i els de Quim Monzó i Xavier Mas de Xaxàs per a *La Vanguardia*.

¹⁸⁰ Per exemple, "Brimal Scream veta Bomb the Pentagon" a *El Periódico de Catalunya, Exit* 27 de setembre, p. 3.

¹⁸¹ Per exemple, Mónica Álvarez, "Soy musulmán" a *La Vanguardia* 15 de setembre, p. 30; D. Gutiérrez, "Siento intranquilidad" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 32; Helena Nuño, "Leo aterrada..." a *El País* 18 de setembre, p. 25.

¹⁸² "Actos vandálicos y amenazas sumen en la angustia a la comunidad islámica" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 13.

¹⁸³ "Bush i Powell demanen respecte als àrabs dels EUA" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 17; "El president rebutja la persecució contra els àrabs nord-americans" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 10; "Bush i Powell demanen respecte als àrabs dels EUA" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 14; "L'Islam propugna la pau" a *Avui* 19 de setembre, p. 14; "Los musulmanes neoyorquinos tienen miedo" a *El País* 15 de setembre, p. 14; Bush proclama que el islam 'es una religión de paz' para frenar el creciente rechazo a los árabes" a *El País* 18 de setembre, p. 22; "Los últimos pensamientos de Mohamed Atta" a *El País* 29 de setembre, p. 21; "El ataque contra Afganistán toma cuerpo" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 4.

¹⁸⁴ "Bush dispuesto a aplastar a los talibanes" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 3; "La prudencia de Bush", editorial de *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 26.

l'entusiasme cap a iniciatives destinades a baixar la tensió interètnica com la visita de Bush al Centre Islàmic de Washington¹⁸⁵, les manifestacions antiracistes¹⁸⁶, o la participació d'un imam musulmà en l'acte en record de les víctimes dels atemptats¹⁸⁷. Malgrat tot, els diaris van informar de forma rutinària sobre les mesures per a limitar la immigració dictades pel govern americà¹⁸⁸; aquesta restricció en la política immigratòria hauria d'haver estat més severament analitzada perquè suposava una associació entre els immigrants i el terrorisme.

En conjunt, doncs, cal destacar que la postura dels diaris estudiats respecte als incidents racistes als Estats Units va ser correcte, doncs en cap moment es van justificar i, a més, es van potenciar les notícies destinades a rebaixar la tensió. Malgrat tot, cal destacar alguns retards en informar sobre l'onada xenòfoba imperant als EUA (que reflexa que no hi havia massa preocupació pel tema).

---

¹⁸⁵ *Washington Post*, "Alimentar el fanatismo" a "Revista de Prensa" de *El País* 24 de setembre, p. 29.

¹⁸⁶ Quim Monzó, "El aire que respiramos" a *La Vanguardia* 21 de setembre, ps. 14-15.

¹⁸⁷ "Esta nación es feroz cuando la mueven a la fuerza" a *El País* 15 de setembre, p. 3.

¹⁸⁸ "EUA prepara lleis més dures per combatre el terrorisme" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 12; "Washington anuncia nuevas restricciones en la inmigración" a *El País* 18 de setembre, p. 15; "EE.UU. limita la entrada de extranjeros y refuerza sus aduanas" a *El País* 23 de setembre, p. 14.

III ALERTA CONTRA EL RACISME

L'impuls institucional

La premsa va tenir un aliat important en les institucions en la lluita per evitar que els atacs del dia 11 desemboquessin en una onada de racisme. Les autoritats nord-americanes, les comunitàries, les estatals i les autonòmiques es van pronunciar de forma indubtable en contra de l'associació entre islam i terrorisme. Però cal destacar que els mitjans estudiats es van fer molt ressò d'aquestes iniciatives, i van contribuir decisivament a difondre el missatge institucional antixenòfob.

Les primeres iniciatives es van donar als Estats Units, on des del dia 11, es van difondre missatges en contra de la discriminació dels àrabs¹⁸⁹. El president Bush, l'alcalde de Nova York i nombroses autoritats van difondre missatges antiracistes de manera contínua i reiterada¹⁹⁰ (fins i tot s'hi van afegir polítics de l'oposició¹⁹¹). Les cadenes de televisió nord-americanes i les agències de premsa es van apressar a difondre aquestes iniciatives, per la qual cosa van tenir molt ressò als diaris de casa nostra.

Els líders de la UE ben aviat van emular els seus homòlegs nord-americans i van llançar missatges per a que no s'associés l'islam al terrorisme¹⁹². En aquest sentit es van pronunciar tant els dirigents de la Unió, en especial Javier Solana¹⁹³, com Blair, Chirac i Schröder¹⁹⁴. Solana escrivia: El terrorisme no ha de generalitzar-se a un grup de països, d'idees o de religions; els terroristes són persones amb qui les persones civilitzades no tenim res a veure (...) evitem, per tant, ofendre o humiliar amb les paraules"¹⁹⁵. Una de les principals preocupacions dels líder europeus, sens dubte, era la presència de milions de musulmans a l'Europa comunitària (fins i tot la Lliga Àrab va demanar protecció per a les comunitats islàmiques de l'UE en previsió d'incidents¹⁹⁶). El polític francès Jean-Pierre Chevènement ho exposava clarament: "A França, la cultura de l'odi també pot suscitar comportaments suïcides entre alguns elements marginals, sovint delinqüents multireincidentes"¹⁹⁷ i per això defensava l'accés a la ciutadania dels immigrants. El president alemany, manifestava la seva esperança en que "l'odi no ens ha de conduir a odiar"¹⁹⁸.

L'altra gran por de la UE era suscitar una reacció hostil dels Estats del Sud de la Mediterrània¹⁹⁹, que no només són veïns, sino que a més aporten la major part de la immigració rebuda en molts països de la Europa unida. Els països europeus van mostrar la seva voluntat d'actuar com a "pont" envers els països àrabs i profunditzar els vincles

¹⁸⁹ Sobre el paper de les televisions en aquestes campanyes, vegeu Soledad Gallego-Díaz, "La guerra de la información" a *El País* 16 de setembre, p. 17.

¹⁹⁰ Josep Pernaut, "Els morenos s'hauran d'esperar" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 19.

¹⁹¹ Vegeu el capítol 2, i també Soledad Gallego-Díaz, "La coalición más difícil de forjar" (*El País* 28 de setembre, p. 8).

¹⁹² "La UE es comprometa a participar en les accions militars dels EUA" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 2.

¹⁹³ "Bush avala la misión de la UE para lograr el apoyo de los países musulmanes" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 10; "Els dirigents polítics europeus alerten contra la caça del musulmà" a *Avui* 15 de setembre, p. 13; Javier Solana, "Contra el terrorismo, no contra las civilizaciones" a *La Vanguardia* 16 de setembre, portada i p. 39.

¹⁹⁴ "Chirac y Blair piden a EE.UU. una respuesta adaptada y eficaz" a *La Vanguardia* 21 de setembre, p. 13; "Chirac als EUA" a *Avui* 19 de setembre, p. 10.

¹⁹⁵ A *Avui* 15 de setembre, p. 13.

¹⁹⁶ "Protección para los musulmanes" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 12.

¹⁹⁷ Jean-Pierre Chevènement, "Davant el desafiament terrorista" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 14.

¹⁹⁸ "Món" a *Avui* 15 de setembre, p. 13.

¹⁹⁹ "La UE apoya una acción 'legítima' de EE.UU." a *El País* 22 de setembre, p. 6.

culturals amb el món nord-africà tot recuperant el "procés de Barcelona"²⁰⁰ i establint un "diàleg euromediterrà"²⁰¹.

Aquest esforç conciliador de la UE va ser estroncat per unes declaracions del president italià, Silvio Berlusconi, on defensava la superioritat occidental i estimulava la confrontació amb el món àrab. Els dirigents de la Unió, desitjosos de no irritar al món àrab i musulmà, van condemnar d'immediat les declaracions de Berlusconi i els diaris se'n van fer molt ressò (entre les crítiques cal destacar les de Romano Prodi, les del president de torn de la UE i les del president de l'Assemblea Nacional francesa²⁰²).

Els esforços institucionals i diplomàtics per a aturar el racisme no van procedir només del govern nord-americà i de la Unió Europea; també hi van intervenir altres actors. Kofi Annan va intervenir per evitar que s'agreujés divisió entre Occident i els musulmans²⁰³ i va escriure un article, difós per *El País*, en que condemnava la identificació del terrorisme amb un poble o amb una religió²⁰⁴. El Papa va aprofitar una visita al Kazajstan per pronunciar-se en contra de una "guerra entre islam i cristianisme"²⁰⁵, va proclamar el seu respecte per la religió musulmana i va pronunciar-se contra l'ús de la religió com a pretext en els conflictes²⁰⁶. També la Interpol va avisar que no s'havia d'identificar islam i terrorisme i va remarcar que els països àrabs són els que més pateixen el terrorisme²⁰⁷.

El govern espanyol, amb el suport de l'oposició²⁰⁸, també va adoptar una posició similar a la defensada per la UE. Va instar a no confondre islam i terrorisme i va defensar una aproximació al món àrab per evitar un xoc de civilitzacions (en aquest sentit, va censurar les declaracions de Berlusconi²⁰⁹). En un intent d'incorporar països islàmics a la coalició internacional, Aznar va viatjar a Tunísia i allà va reafirmar que no estàvem davant d'un xoc de religions²¹⁰. En la posició espanyola hi pesava decisivament el veïnatge amb els països magribins i la presència a l'Estat de nombrosos immigrants islàmics²¹¹. Fins i tot l'Ajuntament de Barcelona, tement represàlies contra els

---

²⁰⁰ Declaracions de J. Solana a "Recuperar el proceso de Barcelona" a *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 11.

²⁰¹ Entrevista a Javier Solana a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, p. 12.

²⁰² "La UE censura Berlusconi per haver dit que Occident és superior a l'islam" a *Avui* 28 de setembre, p. 7; "Berlusconi perjudica l'ofensiva de la UE davant el món musulmà" a *El Periódico de Catalunya* 28 de setembre, p. 3; "Berlusconi: La civilización occidental es superior al Islam" a *El País* 28 de setembre, p. 10; Berlusconi ofende al islam e indigna a la UE" a *La Vanguardia* 28 de setembre, portada.

²⁰³ "L'ONU alerta dels efectes de la represàlia nord-americana" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 8.

²⁰⁴ Kofi Annan, "Unidos contra el terrorismo" a *El País* 22 de setembre, p. 12.

²⁰⁵ "El Papa apel·la al diàleg entre les nacions per resoldre els conflictes" a *Avui* 24 de setembre, p. 4; "El Papa pide diálogo frente a la guerra en su visita a Kazajstán" a *El País*, 23 de setembre, p. 23; "El Papa pide que musulmanes y cristianos trabajen juntos por la paz" a *El País* 24 de setembre, p. 18.

²⁰⁶ "El Papa pide unión y paz en Kazajstán" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 18; "El Papa dice que el terrorismo profana a Dios" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 18; "El Papa demana l'exclusió d'una solució armada" a *El Periódico de Catalunya* 24 de setembre, p. 14.

²⁰⁷ "Interpol demana que no s'incrimini als àrabs" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 24.

²⁰⁸ "Aznar avisa ETA que li caurà el pes internacional" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 12.

²⁰⁹ "El Gobierno cree que la crisis requiere una atención extrema" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 22; "Berlusconi demana perdó als musulmans" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 12;

"Berlusconi pide perdón a los 'amigos árabes' por sus palabras" a *El País* 29 de setembre, p. 10.

²¹⁰ "Aznar rebaixa el bel·licisme a Tunísia i demana una resposta intel·ligent" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 10; "España quiere ser interlocutora de los árabes" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 25.

²¹¹ Alberto Mínguez, "Prova de foc per a l'OTAN" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 12.

immigrants, va aprobar una declaració institucional advertint els riscos de una confrontació ètnica i desvinculant l'islam del terrorisme²¹².

Els diaris estudiats, en atorgar una àmplia cobertura als esforços institucionals per aturar la xenofòbia van actuar de forma determinant per a evitar un empitjorament de la imatge dels immigrants a casa nostra, i en aquest sentit la seva actuació va ser positiva.

L'esforç periodístic

Si bé els diaris van actuar com a caixa de resonància de les activitats institucionals en contra del racisme, el món periodístic català també va fer un esforç notable per evitar que els fets del dia onze provoquessin una deriva cap a la xenofòbia. Tots els mitjans de la mostra van optar per línies d'actuació on es potenciava l'alerta contra la discriminació dels musulmans.

La voluntat dels mitjans estudiats en evitar una onada xenòfoba es pot valorar mitjançant els editorials. No només no s'ha trobat cap editorial que estigmatitzi als immigrants sino que a més molts d'ells alertaven sobre el risc d'una onada xenòfoba. El dia després dels atacs, *El País* apostava per no criminalitzar l'islam: "encara que l'atac vingués del món islàmic, no se l'ha de demonitzar com un tot per l'acte violent d'uns pocs"²¹³; el 16 de setembre, cridava a evitar un xoc de cultures i criticava l'excés de xenofòbia a casa nostra²¹⁴. Cinc dies després prevenia als seus lectors que el moment actual "ve a alimentar la xenofòbia contra la immigració musulmana, que hi ha que combatre per tots els mitjans possibles"²¹⁵; i el 23 aplaudia la decisió del Consell d'Europa de no vincular islam i terrorisme²¹⁶. El dia 14, *El Periódico de Catalunya* apuntava que "L'antiterrorisme que uneix els occidentals en la commoció, el dolor i la solidaritat amb els EUA no pot donar via lliure a un fanatisme de signe contrari"²¹⁷; el 16 alertava sobre el risc de "satanitzar el món islàmic"²¹⁸; i el 23 carregava contra les declaracions de Berlusconi, a qui titllava de "ximple", "insensat" i "prepotent", tot definint-lo com "talibà d'Occident"²¹⁹. En el seu editorial del 22 de setembre, *La Vanguardia* aplaudia la visita de Bush al centre islàmic de Washington²²⁰; el 26 mostrava la seva rotunda disconformitat amb la postura racista de Berlusconi²²¹. També *l'Avui* va pronunciar-se en contra de la xenofòbia; el dia 28 de setembre criticava el mandatari italià i afegia: "Hi ha un risc palpable que aquesta alarma social pugui degenerar en una caça indiscriminada de presumptes activistes islàmics"²²²; el dia 29 anava encara més lluny i afirmava que les declaracions de Berlusconi no només eren desafortunades, ja que titllar-les de desafortunades seria reconèixer la seva veracitat, sino també injustes, perquè, segons *l'Avui*, Occident també tendria un important paper en la història de la barbàrie"²²³.

Els editorials van jugar un paper essencial en la difusió del missatge antixenòfob, però encara van ser més decisius els articles d'opinió i les entrevistes. Desenes de

---

²¹² "Barcelona tem represàlies contra les minories" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 4;

"Nunca es tarde" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 29 de setembre, p.1.

²¹³ "Golpe a nuestra civilización" a *El País* 12 de setembre, p. 26.

²¹⁴ "Una lucha tenaz" a *El País* 16 de setembre, p. 26.

²¹⁵ "Bases españolas" a *El País* 21 de setembre, p. 26.

²¹⁶ "Europa respalda, pero quiere objetivos claros" a *El País* 23 de setembre, p. 26.

²¹⁷ "Viento de guerra" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 26.

²¹⁸ "Necessitem un president intel·ligent, llest, just" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 20.

²¹⁹ "El talibà d'Occident" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 16.

²²⁰ "La prudencia de Bush" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 26.

²²¹ "Berlusconi y la crisis" a *La Vanguardia* 26 de setembre, p. 26.

²²² "Connexió Bin Laden" a *Avui* 28 de setembre, p. 2.

²²³ "Unes declaracions no només inoportunes" a *Avui* 29 de setembre, p. 2.

columnistes, periodistes i experts van llençar diàriament desenes de missatges destinats a evitar la confusió entre islam i terrorisme.

Molts textos, d'autors de perfils professionals i ideològics molt diversos, prevenien contra la confusió entre islam i terrorisme²²⁴. L'escriptor Frederick Forsyth recordava que hi ha més de mil milions i menys de 500.000 seguidors de Bin Laden²²⁵. En aquesta línia molts autors destacaven que només aposten pel terrorisme una minoria dels musulmans²²⁶. Van multiplicar-se els avisos que instaven als ciutadans a no deixar-se endur pel racisme i la xenofòbia²²⁷. Felipe González prevenia: "La necessitat de trobar l'enemic, de posar rostre al mal, pot arrossegar-nos a criminalitzar a l'altre, al que és diferent en les seves creences religioses, en les seves pautes culturals o en el color de la seva pell"²²⁸. Paco Candel criticava als qui "carreguen el mort, en aquest cas tots els morts, al fanatisme religiós de l'Islam, ergo, a tots els *moros*"²²⁹. Toni Soler prevenia tant contra els prejudicis antiislàmics com contra els antiamericans²³⁰. Reyes Mate alertava sobre una possible escalada en la xenofòbia: "S'està creant una opinió pública en un dial que és com un ajusticiament metafísic i cultural de l'àrab (...) la liquidació metafísica prepara el terreny per al linxament físic"²³¹.

Diversos articles afirmaven que hi ha corrents extremistes a totes les religions i que no per això s'ha de criminalitzar a tots els fidels²³². A més es va qüestionar l'apropiació del concepte de "Bé" per Occident: "Satan no és Occident, ni tampoc ho és el món àrab" escrivia Roberto Mesa²³³. Raül Romeva escrivia en contra "d'una visió maniquea del món" en la que "l'única civilització mereixedora de respecte és l'occidental, mentre que les altres (i especialment la musulmana) són contínuament condemnades a la criminalització col·lectiva"²³⁴.

---

²²⁴ Per exemple, Josep Antoni Duran i Lleida a "Ibarretxe advierte que los vascos no respaldarán ninguna guerra" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 23; Entrevista a Valerie Miles, a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 19 de setembre, p. 2; Pere Vilanova a "Una vinculación peligrosa e injusta" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 5; Jose Miró i Ardèvol, "On és el teu germà, Abel?" a *Avui* 21 de setembre, p. 25; Antoni Segura, "Un nou escenari internacional" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 11; Tahar Ben Jelloun, "La razón ha muerto" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 29; Antonio Elorza, "La encrucijada de Alá" a *El País* 19 de setembre, p. 14; Xavier Trías, a "Maragall crea polémica al atribuir el ataque a la existencia de *un rencor con base real*" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 26.

²²⁵ Entrevista a Frederick Forsyth a *La Vanguardia* 26 de setembre, p. 43.

²²⁶ Enrique Vázquez, "Tornar-s'hi, però ¿on, i contra qui?" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 27; Entrevista a Oliver Roy, a *El País* 24 de setembre, p. 22; "Defender el Islam" a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 2; Antoni Segura, "La resposta" a *Avui* 25 de setembre, p. 23; Karen Armstrong, "El rostro pacífico del islam" a *El País* 30 de setembre, p. 12; Raimon Obiols, "Opinió" a *Avui* 14 de setembre, p. 27; "Del Magrib fins a les Filipines" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 10.

²²⁷ Rosa Montero, "Los otros" a *El País* 25 de setembre, p. 22; Josep M. Ballarín, "El segle XXI" a *Avui* 16 de setembre, p. 33; Hassan Bin Talal de Jordània a *Avui* 21 de setembre, p. 14; "El gobierno anuncia mano dura para los ataques a templos judíos en Melilla" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

²²⁸ Felipe González, "Globalización del terror" a *El País* 15 de setembre, p. 23.

²²⁹ Paco Candel, "Garbuix mental" a *Avui* 25 de setembre, p. 25.

²³⁰ Toni Soler, "La guerra de los prejuicios" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 32.

²³¹ Reyes Mate, "Barbàrie i progrés s'uneixen" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 11.

²³² Llatzer Moix, "Seis recetas para superar esta crisis" a *La Vanguardia, Libros* 21 de setembre, p. 9; Jessica Stern, "Ser temidos no basta" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 27; "La primera guerra del siglo XXI" a *El País Documentos* 20 de setembre, p. 3; Joan Vernet, a "La opinión de los intelectuales arabistas" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 40.

²³³ Roberto Mesa, "El joc d'una guerra dura i bruta" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 21.

²³⁴ Raül Romeva, a *Avui* 14 de setembre, p. 16.

Alguns autors temien que si s'associava terrorisme i islam s'incrementessin les actituds de rebuig a la immigració²³⁵; "No hem d'oblidar que la bona convivència amb persones de cultura islàmica és una de les dades més decisives de l'actual situació espanyola" comentava Francesc de Carreras²³⁶. Baltasar Porcel temia que els immigrants i les minories ètniques, "Es veuran restringits, escorcollats, sota constant sospita i fins i tot perseguits, si no ho estaven"²³⁷. Fermín Bocos anunciava: "Arran de la garrotada que ha patit Amèrica s'estendrà la desconfiança, el recel i fins i tot la paranoia en relació amb els estrangers en general i els de procedència àrab o iraniana en particular. Europa no serà aliena a aquesta psicosis que s'hauria d'esforçar perquè no degenerés en paranoia"²³⁸.

En alguns articles s'apuntava que la confusió entre islam i terrorisme era precisament el que desitjaven els autors dels atacs, desitjosos de fer esclatar un xoc de civilitzacions²³⁹. Es recordava que l'Estat espanyol havia de posar especial atenció en evitar aquesta possibilitat perquè es trobava en la frontera islàmica²⁴⁰ i que "el conflicto no lo tendremos sólo fuera, sino dentro, pues nuestras sociedades son ya multiculturales"²⁴¹.

En certs casos s'equiparava la intransigència dels integristes islàmics amb la dels racistes locals. Josep Pernau afirmava: "Els que miren els morenos com terroristes són tan fanàtics com aquells a qui miren de desemmascarar. Al cap i a la fi, el Talmud i el catecisme cristià han fet tants intolerants com l'Alcorà"²⁴². Les crítiques a les declaracions racistes de Berlusconi van ser quantioses. Enric Juliana titulava un anàlisi: "Berlusconi l'impresentable", en el text comentava: "Trenca tot allò que toca"²⁴³. També va rebre crítiques la portada de l'ABC del 12 de setembre que associava l'islam a l'atac terrorista²⁴⁴.

Un gran nombre d'articles, reportatges i entrevistes tractaven de trencar estereotips sobre l'islam. Antoni Segura argumentava que la religió musulmana, en sí, no és contrària a les llibertats i la democràcia²⁴⁵. Mikel d'Epalza ressaltava la diversitat interna de l'islam i la inexistència d'un front únic oposat a Occident, i posava de manifest la existència d'una forta interrelació entre el món musulmà i la cultura occidental²⁴⁶. Gema Martín Muñoz descrivia l'actitud tolerant de la majoria d'immigrants musulmans a Espanya²⁴⁷. També se'ns va informar de que segons algunes interpretacions de l'Alcorà els terroristes de l'11 de setembre no tenien cap legitimitat²⁴⁸ i que la lectura wahhabita de l'Alcorà (la dels talibans) és un corrent minoritari dins l'islam²⁴⁹. Josep Maria Sòria

---

²³⁵ Entrevista a Antoni Segura, a "La Contra" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 76; també Bernabé López García a "Las luces del islam" a *El País, Babelia* 29 de setembre; Antonio Elorza, "Las facetas del islam" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 17; Antoni Segura, "Un nou escenari internacional" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 11; Andrés Ortega, "Miedo a un mundo peor" a *El País* 17 de setembre, p. 10; Francesc de Carreras, "El paper moderador d'Espanya" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 8.

²³⁶ "El paper moderador d'Espanya" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 8.

²³⁷ Baltasar Porcel, "El sistema de cristal" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 31.

²³⁸ Fermín Bocos, "Va fallar la seguretat; que no falli la democràcia" a *Avui* 18 de setembre, p. 27.

²³⁹ Entrevista a Ian O. Lessler, a *El País Domingo* 23 de setembre, ps. 12 i 13.

²⁴⁰ Emilio Llano de Espinosa, "Apocalypse Now" a *El País* 14 de setembre, p. 34.

²⁴¹ Andrés Ortega, "Miedo a un mundo peor" a *El País* 17 de setembre, p. 10.

²⁴² Josep Pernau, "Els morenos s'hauran d'esperar" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 19.

²⁴³ "Berlusconi pide excusas al islam y afirma que fue malinterpretado" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 12.

²⁴⁴ Jordi Sánchez, "Opinió" a *Avui* 14 de setembre, p. 22.

²⁴⁵ Antoni Segura, "Diàleg" a *Avui* 15 de setembre, p. 26.

²⁴⁶ "Las luces del islam" a *El País, Babelia* 29 de setembre.

²⁴⁷ Gema Martín Muñoz, "Estado de derecho, inmigración y terrorismo islámico" a *El País* 25 de setembre, p. 18.

²⁴⁸ "Islam i guerra santa" a *Avui* 28 de setembre, p. 5.

²⁴⁹ Antonio Elorza, "Las facetas del islam" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 17.

afegia que l'islam prohibeix explícitament el suïcidi²⁵⁰ i Víctor Pallejà explicava que *jihad* no s'ha de traduir per "guerra santa" sino per "esforç de superació"²⁵¹. Miquel Barceló instruïa que l'integrisme no és una reminiscència del passat sino un fenomen nou, sense precedents²⁵². Tahar Ben Jelloun recordava que la majoria de víctimes de l'islamisme es troben al Sudan, a Algèria i a Egipte²⁵³.

Alguns comentaris instaven als lectors a aprofitar els fets per fer una lectura crítica de la nostra societat. Gregorio Morán recordava que les croades van ser un invent cristià²⁵⁴ i Bru de Sala atribuïa el primer atemptat suïcida a Samsó²⁵⁵. Baltasar Porcel comparava els pilos suïcides fonamentalistes als soldats nord-americans disposats a "morir per la pàtria"²⁵⁶, i apuntava que tan violent o pacífic és l'Alcorà com la Bíblia²⁵⁷.

L'aposta antirracista dels diaris catalans no es limitava a la selecció d'articles d'opinió contraris a la xenofòbia i el racisme. També es reflexava en el tractament donat a les notícies, en els dossiers monogràfic i en les revistes de premsa. En un article sobre Nova York, *El País* destacava amb lletres de tamany superior: "Això no ha de desembocar en actes de racisme violent"²⁵⁸ i així reforçava l'atenció del lector cap aquest missatge. Així mateix es potenciava l'antirracisme quan s'anunciava en portada un article de Javier Solana amb el titular: "Contra el terrorismo, no contra las civilizaciones"²⁵⁹. Un acudit de Ventura ironitzava sobre una mare catalana que no deixava jugar el seu fill amb un nen fill d'immigrants²⁶⁰. En una entrevista a un especialista en Afganistan, el periodista preguntava: "¿Qué se puede hacer para que el islam no quede demonizado después de los ataques contra Estados Unidos?"²⁶¹. Alguns diaris van encarregar reportatges sobre l'eventual increment del racisme a l'Estat espanyol²⁶². El "Sismògraf" (puntuació de personatges famosos) de *l'Avui* va castigar amb un 1 a Berlusconi per les seves declaracions racistes²⁶³. I les revistes de premsa dels diferents diaris van recollir articles estrangers de crítica al dirigent italià²⁶⁴, de protesta per l'ús del terme "croada" pel president Bush²⁶⁵ i d'elogi al mateix Bush per la seva visita al Centre Islàmic de Washington²⁶⁶.

En conjunt, doncs, podem afirmar que els diaris estudiats van atorgar força prioritat a la lluita contra el racisme i que el seu treball periodístic va contribuir a evitar una associació entre islam i terrorisme i entre immigrants musulmans i escamots terroristes.

Lamentables excepcions

²⁵⁰ Josep M. Sòria, "Alamut, cuna del guerrero suicida" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 39.

²⁵¹ Víctor Pallejà, "Desvaríos islámicos" a *El Periódico de Catalunya* 14 de setembre, p. 13.

²⁵² "La opinión de los intelectuales arabistas" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 40.

²⁵³ Tahar Ben Jelloun, "La razón ha muerto" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 29.

²⁵⁴ Gregorio Morán, "Fríamente" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 28.

²⁵⁵ Xavier Bru de Sala, "Antecedentes" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 31.

²⁵⁶ Baltasar Porcel, "Bush y las vacas" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 27.

²⁵⁷ Baltasar Porcel, "Los valores relativos" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 27.

²⁵⁸ "Neoyorquinos" a *El País Dominical* 30 de setembre, p. 34.

²⁵⁹ *La Vanguardia* 16 de setembre, portada.

²⁶⁰ Acudit de Ventura a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 26.

²⁶¹ Entrevista a Oliver Roy, a *El País* 24 de setembre, p. 22.

²⁶² Com "La comunitat marroquina tem que es destapin comportaments racistes" a *El Periódico de Catalunya*, 20 de setembre, p. 24.

²⁶³ *Avui* 30 de setembre, p. 14.

²⁶⁴ *La Repubblica*, "Berlusconi en ridículo" a "Revista de premsa" de *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 30.

²⁶⁵ *La Repubblica*, "Democracia y cruzados" a "Revista de premsa" de *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 21.

²⁶⁶ *Washington Post*, "Alimentar el fanatismo" a "Revista de Premsa" de *El País* 24 de setembre, p. 29; *New York Times*, "El discurso de Bush" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 26.

Tot i que la majoria dels articles d'opinió eren prou respectuosos amb els immigrants o fins i tot prenien un to militant en contra del racisme, no van mancar els textos de caràcter profundament racista i xenòfob.

Entre els més agressius, troben alguns comentaris del Col·lectiu J.B. Boix publicats a l'*Avui*. Els escrits d'aquest col·lectiu falsejaven la realitat identificaven als immigrants islàmics presents a Catalunya amb els terroristes, basant-se en fets falsejats o en generalitzacions inadequades (van comentar que el dia dels fets, els immigrants "salten i ballen a determinats barris de Ciutat Vella"²⁶⁷). En base a la identificació entre immigrants i terroristes, en alguns articles demanaven la seva expulsió amparant-se en la xenofòbia de l'opinió pública: "Vist que els terroristes fanàtics i fonamentalistes no tenen entranyes, és lògic que els ciutadans exigeixin l'eradicació dels nuclis de risc implantats a casa nostra"²⁶⁸. En un altre article basta en un text de F. Forsyth, argumentaven que Occident es troba en una situació de guerra i demanaven l'aplicació de la Convenció de Ginebra als terroristes i "als seus simpatitzants declarats". De nou, protegint-se en el racisme de certs sectors de la societat catalana declaraven: "Tenim a dintre casa una cinquena columna de fanàtics rabiosos, antioccidentals i anticristians (...) Cal aplicar la llei de persona *non grata* i poder demanar a qualsevol estranger que abandoni el país immediatament, evitar que s'amaguin sota les faldilles de les seves dones (...) Realment el que diu és molt fort, però és el que pensa la gent"²⁶⁹. Aprofitant els estereotips més corrents sobre l'islam, els membres del Col·lectiu J.B. Boix negaven tota possibilitat de convivència entre Occident i l'islam i llançaven un contundent "Ja n'hi ha prou": "Probablement arribarem a la conclusió que resulta molt difícil conviure amb religions que prediquen la guerra santa"²⁷⁰.

Tot i que aquestes articles no eren els únics en fomentar la xenofòbia²⁷¹, cal remarcar que aquest to era excepcional, i que la majoria dels articles no identificaven els immigrants amb els terroristes, sino tot el contrari: tractaven de deixar ben clar que els fets de l'11 de setembre eren fruit d'uns individus que no representaven al conjunt dels fidels musulmans.

---

²⁶⁷ Col·lectiu J.B. Boix, "Coloms o falcons" a *Avui* 30 de setembre, p. 2. Si va haver-hi mostres d'alegria entre la població musulmana de Ciutat Vella, aquestes no van ser generalitzades.

²⁶⁸ Col·lectiu J.B. Boix, "Bioterrorisme i gratacels" a *Avui* 28 de setembre, p. 2.

²⁶⁹ Col·lectiu J.B. Boix, "Pluja de cendra després del foc" a *Avui* 21 de setembre, p. 2.

²⁷⁰ Col·lectiu J.B. Boix, "Ja n'hi ha prou" a *Avui* 12 de setembre, p. 2.

²⁷¹ Caldria mencionar també, per exemple Jean Daniel, "El caos" a *El País* 14 de setembre, p. 33; Anna Garcia, "L'última" a *Avui* 14 de setembre, p. 72; i la carta del lector Miquel Roca, "Revenja" a l'*Avui* 18 de setembre, p. 4.

IV

Sospitosos a Europa

Les conseqüències dels atemptats dels Estats Units no van trigar en fer-se sentir a Europa. Les notícies referents a la UE tenen una àmplia cobertura en els diaris llegits, perquè hi ha una certa tendència a convertir el marc polític en un espai de comunicació. Els lectors espanyols se senten especialment afectats per les notícies que parlen dels països de l'Europa Occidental, considerats països aliats i propers culturalment i política. És per això que en l'estudi també s'han analitzat les notícies referents a les conseqüències dels atacs a l'UE.

La pista de l'atemptat ben aviat va conduir cap a Alemanya i altres països europeus, pels que havien passat els atacants abans de dirigir-se als Estats Units. Més tard, diferents òrgans policials anunciarien que les xarxes de Bin Laden compten amb importants extensions a Europa²⁷². Els diaris estudiats van reflexar la possibilitat de que existissin a Europa més escamots "dorments" (que no actuessin pel moment) que preparessin activitats terroristes a gran escala contra objectius situats a Europa o als EUA²⁷³. L'editorial de *La Vanguardia* alertava que "Aquests criminals no van directament d'Afganistan als Estats Units, sino que poden passar-se anys a Europa amb l'objectiu de fabricar-se una altra identitat, com el blanqueig de diners"²⁷⁴. La invisibilitat d'aquests enemics va aguditzar el sentiment de vulnerabilitat dels ciutadans europeus i va aguditzar les possibilitats de que s'identifiqués com terroristes a tots els immigrants²⁷⁵. Els diaris estudiats van difondre àmpliament nombroses notícies sobre la detenció d'escamots islamistes (amb connexions amb Bin Laden o sense elles). Es van reflexar de forma puntual actuacions policials a Itàlia²⁷⁶, Alemanya²⁷⁷, França²⁷⁸, Bèlgica²⁷⁹, la Gran Bretanya²⁸⁰, els Països Baixos²⁸¹ i altres països europeus²⁸². En general, la

---

²⁷² "El FBI desentraña la trama Bin Laden" a *La Vanguardia* 30 de setembre, p. 3; Walter Laqueur, "Diez tesis sobre terrorismo y contraterrorismo" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 27.

²⁷³ "La UE convoca una cimera contra l'amenaça terrorista" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 11.

²⁷⁴ "Justicia infinita" a *La Vanguardia* 21 de setembre, p. 32.

²⁷⁵ "Nuevos miedos a un enemigo tradicional" a *La Vanguardia* 22 de setembre, ps. 12-13.

²⁷⁶ "Posible base para terroristas islámicos" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 6; "Noves pistes d'Scotland Yard" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 2.

²⁷⁷ "Tres de los terroristas vivieron en Hamburgo como estudiantes" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 6; "La pista de los terroristas suicidas que atacaron las torres gemelas pasa por Alemania" a *El País* 14 de setembre, p. 9; "Los pilotos suicidas contactaron con la red de Bin Laden en Alemania" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 4; "El gobierno alemán intensifica la operación contra grupos islámicos" a *El Periódico de Catalunya* 15 de setembre, p. 4; "Connexió europea. La policia d'Alemanya té més pistes dels atemptats" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 3; "Recerques a Alemanya" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 7; "Alemania busca a 2 supuestos cómplices de los ataques" a *El País* 22 de setembre, p. 13.

²⁷⁸ "Francia indaga la conexión de grupos islámicos con la nebulosa de Bin Laden" a *La Vanguardia* 14 de setembre, ps. 12-13; "París investiga las redes de apoyo de Osama Bin Laden en Europa" a *El País* 13 de setembre, p. 15; "La pista de los terroristas suicidas que atacaron las torres gemelas pasa por Alemania" a *El País* 14 de setembre, p. 9; "Un argelino confiesa un plan contra la Embajada de EE.UU. en París" a *El País* 21 de setembre, p. 13; "Francia intensifica sus acciones contra las redes islámicas" a *La Vanguardia* 26 de setembre, p. 17; "Cauen set sospitosos a França" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 7.

²⁷⁹ "Dos detinguts a Bèlgica amb material químic" a *Avui* 22 de setembre, p. 14; "Dos integristes cauen a Brusel·les arran de la troballa de materials per a una bomba" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 7.

²⁸⁰ "Los servicios secretos británicos rastrean varias células terroristas islámicas" a *El País* 13 de setembre, p. 14; "Detenidos cuatro sospechosos de los ataques a EE.UU. en el Reino Unido" a *El País* 22

cobertura va ser molt correcte, i no es va identificar els terroristes amb les comunitats islàmiques establertes a l'Europa occidental. Fins i tot en alguns casos es posava de manifest que aquests activistes estaven aïllats i que no gaudien del suport de la seva comunitat²⁸³. Malgrat tot, en alguna ocasió es procedia a associacions subreptícies extremadament negatives; l'article "Europa es declara en màxima alerta" començava parlant de "França, on viuen cinc milions de musulmans"²⁸⁴, amb la qual cosa s'identificava els fidels a l'islam amb potencials terroristes.

Alguns diaris van difondre notícies sensacionalistes, amb poc o cap fonament, que van contribuir a augmentar la psicosi dels europeus i la desconfiança envers els immigrants. Les fonts d'aquests textos procedien de la premsa local, de la sensacionalista o de les mateixes forces de seguretat²⁸⁵. La majoria d'aquestes notícies no podien confirmar-se fàcilment: es parlava de la presència a Itàlia de "100 islamistes molt perillosos" agrupats en "7 grups vinculats a al-Qaida"; a Alemanya hi hauria de 150 a 200 homes de Bin Laden organitzats en 30 cèl·lules²⁸⁶ (altres fonts els xifrien en 100²⁸⁷); segons alguns en el món es comptabilitzaria un total de 3.100 integristes disposats a cometre atemptats²⁸⁸. *La Vanguardia* es feia ressò d'una informació del *Sunday Telegraph* segons la qual Bin Laden hauria preparat un sagnant atemptat contra el parlament europeu²⁸⁹ (notícia posteriorment desmentida per les autoritats franceses²⁹⁰). L'italià *Il Messaggero* anunciava que els grups armats integristes estaven disposats a segrestar avions a Itàlia²⁹¹, i *El País* va recollir la informació. En diversos mitjans es va parlar de la vinculació d'un empresari siríà resident Alemanya amb Bin Laden, però aquest ni tan sols va ser arrestat per la policia²⁹².

Quan a Tolosa de Llenguadoc va esclatar una empresa química, causant un alt nombre de víctimes i molta alarma social, també es va sospitar que podia tractar-se d'un atemptat islamista. Tot i que en principi no es va descartar cap hipòtesi²⁹³, les autoritats franceses en un primer moment van decidir no parlar d'atemptat per frenar possibles

---

de setembre, p. 12; "Gran Bretanya busca tres implicats en els atemptats" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 11.

²⁸¹ "La policia estreny el setge sobre l'extremisme islàmic" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 10; "Sospechas sobre seis extremistas" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 6.

²⁸² "Oleada de redadas de extremistas islámicos en Europa" a *El País* 30 de setembre, p. 6.

²⁸³ "Oleada de redadas de extremistas islámicos en Europa" a *El País* 30 de setembre, p. 6.

²⁸⁴ "Europa se declara en máxima alerta" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 18.

²⁸⁵ Que per contrarrestar la imatge d'ineficàcia derivada dels atemptats als EUA, van multiplicar les rodes de premsa triomfalistes sobre operacions antiislamistes, que no sempre responien estrictament a la realitat.

²⁸⁶ "Nuevos miedos a un enemigo tradicional" a *La Vanguardia* 22 de setembre, ps. 12-13; "Món" a *Avui* 20 de setembre, p. 8.

²⁸⁷ "La policia alemanya creu que al-Qaida té al país uns 100 fidels" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 16.

²⁸⁸ "La pista de los terroristas suicidas que atacaron las torres gemelas pasa por Alemania" a *El País* 14 de setembre, p. 9.

²⁸⁹ "Atentado frustrado de Bin Laden contra Estrasburgo" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 18.

²⁹⁰ "Blair se debate entre la solidaridad con Bush y la prudencia europea" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 16.

²⁹¹ "Italia refuerza la seguridad de instituciones privadas" a *El País* 25 de setembre, p. 19.

²⁹² "Un empresario sirio afincado en Hamburgo refuerza la pista alemana" a *El País* 27 de setembre, p. 5.

²⁹³ "Terror y muerte en Toulouse al estallar una planta petroquímica" a *La Vanguardia* 22 de setembre, portada i ps. 16-19; "El accidente de Toulouse rozó la hecatombe" a *La Vanguardia* 23 de setembre, ps. 20-21; "Renace la controversia sobre el posible origen criminal de la catástrofe de Toulouse" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 19; "França admet que l'explosió de Tolosa podia ser un atemptat" a *El Periódico de Catalunya* 1 d'octubre, p. 20; "Creixen els dubtes de la causa de l'explosió química de Tolosa" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 20; "19 muertos y 658 heridos en la explosión de una fábrica de fertilizantes en Toulouse" a *El País* 22 de setembre, p. 20.

tensions socials. Els diaris, de forma molt correcte, no van avançar hipòtesis sensacionalistes²⁹⁴.

Alguns titulars inexactes podien induir injustificadament a alarma: es citava la "xarxa de Bin Laden" en moltíssimes ocasions, tot i que en comptats casos es va demostrar la connexió entre els terroristes detinguts i el milionari saudita²⁹⁵. Un breu, enmarcat en una pàgina sobre les conseqüències de l'11 de setembre, es titulava "Cinc afganesos detinguts a Roma"; només el lector que llegís el conjunt de la notícia sabia que les cinc persones habrien estat arrestades només per anar indocumentades i amb un plànol de la ciutat²⁹⁶.

En conjunt, els diferents diaris estudiats van actuar amb correcció a l'hora de tractar la presència d'escamots terroristes islàmics a la Unió Europea. Excepte en casos molt aïllats no es mencionava als atacants com a "immigrants"²⁹⁷ i no se'ls relacionava amb la comunitat islàmica de l'Europa Occidental. Tot i això el tractament informatiu no va ser tan acurat com en els articles d'opinió, dons el conjunt d'informacions ofertes donaven al lector la sensació d'una col·laboració de la comunitat islàmica amb la "infiltració" dels terroristes a Occident i en aquest sentit podia potenciar la xenofòbia. La difusió de notícies sensacionalistes escassament creïbles, que podien provocar una gran alarma social, és una de les notes més negatives de l'activitat periodística en relació amb la presència de terroristes islamistes a la UE.

Efecte dominó a través de l'Atlàntic

L'onada xenòfoba dels Estats Units no va trigar en arribar a Europa. Els atemptats de Nova York i Washington van tenir un gran ressò mediàtica a la UE, que va potenciar la identificació entre la societat europea i les víctimes de la catàstrofe. En alguns casos, els diaris estudiats es van fer ressò de propostes xenòfobes orientades cap a incrementar el control de la immigració.

En alguns casos, no es va donar excessiva importància a certes notícies de certa gravetat (per exemple, només *La Vanguardia* es va fer ressò de la proposta de Haider d'atorgar dret d'asil només a ciutadans europeus per a evitar la "infiltració terrorista"²⁹⁸). Tampoc es va dedicar gaire atenció al fet que Alemanya reforqués els controls de seguretat a "immigrants i refugiats"²⁹⁹. De forma puntual es va parlar de l'increment d'actituds xenòfobes a Europa (per exemple, es recollien les declaracions contra l'acollida d'estrangers a Itàlia d'Oriana Fallaci³⁰⁰). En algunes ocasions es van difondre propostes per a un major control de la immigració a la UE procedents d'actors extracomunitaris (com l'executiu nord-americà³⁰¹ o els governs totalitaris de l'Àfrica del Nord³⁰²). També es van recollir, sense comentaris, restriccions a la llibertat de culte destinades a

---

²⁹⁴ "La explosión de Toulouse se cobra 29 vidas y aterroriza a 1,5 millones de habitantes" a *El País* 23 de setembre.

²⁹⁵ "Alemania detiene a tres presuntos terroristas" a *El País* 30 de setembre, p. 6.

²⁹⁶ "Cinco afganos detenidos en Roma" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 19.

²⁹⁷ Dos d'aquestes excepcions negatives: "Uno de los terroristas de Hamburgo, buscado por la policía, posee la nacionalidad alemana" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 11; i "Terrorista becado por el Estado" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 13.

²⁹⁸ "Haider quiere que la UE sólo acepte asilados de los países europeos" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 5.

²⁹⁹ "Alemania destina 255.000 millones a nuevas medidas antiterroristas" a *El País* 20 de setembre, p. 12.

³⁰⁰ "Bin Laden abre una brecha en el muro de silencio de Oriana Fallaci" a *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona*, 30 de setembre, p. 11.

³⁰¹ Edward N. Luttwah, "Una enorme provocación" a *El País* 14 de setembre, p. 35.

³⁰² "Críticas de Egipto a Reino Unido por su política de asilo a islamistas" a *El País* 27 de setembre, p. 10.

controlar els islamistes³⁰³ i en algun article d'opinió es va reclamar l'estricta supervisió de les mesquites³⁰⁴.

Si bé els diaris estudiats van tenir una actitud militant en denunciar el clima de xenofòbia que imperava a Europa, no van tenir una posició tan clara envers les mesures de control de la immigració imposades per algunes administracions de la UE. Possiblement això es deu a que, si bé el pensament antirracista, globalment, forma part del pensament *políticament correcte* hi ha un conflicte latent entre aquesta concepció i la visió de molts ciutadans (i periodistes) en favor de una restricció dels drets dels immigrants.

El terror arriba a l'Estat espanyol

A partir dels atacs de l'11 de setembre, diverses informacions apuntaven cap a la presència a l'Estat espanyol de grups armats islamistes vinculats a Bin Laden³⁰⁵. La primera alarma va saltar quan es va saber que un dels pilots suïcides havia viatjat a l'Estat espanyol i havia passat per Salou³⁰⁶. La notícia va despertar molta atenció periodística i una certa psicosi³⁰⁷, però gairebé cap mitjà va vincular directament les activitats de l'activista amb la comunitat islàmica de Catalunya³⁰⁸, sino que van destacar que s'havia trobat amb islamistes procedents d'altres països³⁰⁹. Molt més incorrecte va ser la posició del govern, que a través del ministre Josep Piqué va vincular la lluita contra la immigració il·legal a la lluita antiterrorista³¹⁰ (tot i que Atta havia entrat legalment a Espanya³¹¹, i des dels EUA, malgrat que van circular algunes versions

---

³⁰³ "Berlín recorta derechos civiles para perseguir extremistas" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 13.

³⁰⁴ Walter Laqueur, "Diez tesis sobre terrorismo y contraterrorismo" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 27.

³⁰⁵ "España pone los aeropuertos en máxima alerta y activa todas las células de crisis" a *El País* 12 de setembre, p. 16; "La policía española investiga a colaboradoras del terrorista saudí" a *El País* 13 de setembre, portada; "La policía española vigila a supuestos terroristas islámicos en Alicante" a *El País* 13 de setembre, p. 17; "El GIA recauda un impuesto a los argelinos en Almería" a *El País* 14 de setembre, p. 26; Anunci d'Interviú a *El Periódico de Catalunya*, Exit 16 de setembre, p. 8; "El Gobierno investiga les possibles connexions de Bin Laden a Espanya" a *El País* 19 de setembre, p. 18; "España alberga terroristas durmientes" a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 27; "La policia busca contaces d'un pilot suïcida a Salou i Madrid" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 10; "Ataque a EE.UU. La situación en el mundo" a *El País* 17 de setembre, p. 6.

³⁰⁶ "Uno de los pilotos suicidas viajó este año dos veces a España procedente de Miami" a *El País* 16 de setembre, p. 12; "El Gobierno confirma que Mohamed Atta pasó dos veces por España" a *El País* 18 de setembre, p. 15; "España confirma al FBI que Atta pasó por Salou dos días antes de volar a Miami" a *El País* 20 de setembre, p. 8; "Mohamed Atta durmió en dos hoteles de Salou los días 16 y 17 de julio" a *El País* 21 de setembre, p. 16; "La policía investiga si los acompañantes de Atta eran también pilotos suicidas" a *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 8; "La policía investiga si Atta estuvo en Barcelona antes de viajar a Salou" a *La Vanguardia* 21 de setembre, p. 20; "Mohammed Atta va dormir una nit en un hostel de Salou" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 24; "La policía indaga si el suicida Atta estuvo en Salou días antes de regresar a Miami" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 17.

³⁰⁷ "El paso de Atta por Salou desata la psicosis" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 14.

³⁰⁸ L'única excepció tampoc generalitzava els possibles contactes catalans d'Atta (vegeu "Atta va ser a Madrid i Barcelona" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 3).

³⁰⁹ "Tres sospitosos es van veure a Salou amb el pilot Atta" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 11; "Un piloto suicida se reunió en Salou con otros integristas" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 9.

³¹⁰ "El Gobierno investiga las posibles conexiones de Bin Laden en España" a *El País* 19 de setembre, p. 18; "Espanya investiga la relació del GIA amb Bin Laden" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 10; "Piqué veu relació entre el tràfic de terroristes i les màfies d'immigrants" a *Avui* 19 de setembre, p. 19.

³¹¹ "Un piloto suicida se reunió en Salou con otros integristas" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 9.

diferents³¹²). Els diaris no es van pronunciar sobre aquestes declaracions que associaven terrorisme i immigració, però en un mitjà es van recollir unes declaracions de Joan Saura en que titllava al responsable d'Exteriors de "piròman"³¹³.

La captura d'un escamot integrista a finals de setembre també va ser tractada amb correcció, sense involucrar els col·lectius d'immigrants amb les activitats dels activistes. Fins i tot es deixava clar que es barrejaven amb magribins aliens a les seves accions per tal d'ocultar-se millor³¹⁴, s'apuntava que no hi havia a l'Estat líders religiosos islàmics que propugnessin actes violents i es puntualitzava que "la comunitat musulmana espanyola és totalment aliena a les seves activitats"³¹⁵. En alguns casos, però no va actuar-se amb tanta prudència³¹⁶. Moltes informacions aludien a la "normalitat"³¹⁷ d'uns veïns "molt educats" que "no feien soroll"³¹⁸ i que eren "com un treballador més"³¹⁹ (un detall anodí que podria aplicar-se a molts altres tipus de veïns, però que reforçava la sensació d'infiltració).

L'afany de sensacionalisme va contribuir a difondre una estendre l'alarma social. Es va assegurar que Mohamed Atta havia estat a la presó de Tarragona a visitar un reclus, tot i que posteriorment aquesta informació es va desmentir³²⁰. El grup armat desarticulat al setembre va ser constantment definit com a cèl·lula "dorment"³²¹, tot i que no ho era, perquè els seus membres es dedicaven a activitats delictives³²²; a més, els diaris van fer seves les declaracions de les autoritats que els vinculaven amb Bin Laden, i van incloure fins i tot aquesta informació a les seves portades³²³, tot i que la jutge d'instrucció no va vincular aquests activistes al milionari³²⁴. La magistrada tampoc va trobar indicis de que estiguessin disposats a realitzar atemptats, tot i que el govern i la premsa van donar per

---

³¹² En un article es deia que Atta havia arribat de l'Àfrica del Nord, cosa que contribuiria a assimilar-lo als immigrants il·legals ("Interior investiga el posible paso por Salou de uno de los terroristas" a *La Vanguardia* 15 de setembre, p. 18).

³¹³ "El Gobierno investiga las posibles conexiones de Bin Laden en España" a *El País* 19 de setembre, p. 18; "Piqué veu relació entre el tràfic de terroristes i les màfies d'immigrants" a *Avui* 19 de setembre, p. 19.

³¹⁴ "Espanya desmunta una cèl·lula terrorista de suport a Bin Laden" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, portada.

³¹⁵ "España alberga terroristas durmientes" a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 27.

³¹⁶ Com al reportatge, "España retaguardia del terrorismo islámico" a *El País Domingo* 30 de setembre, p. 11.

³¹⁷ Enric Orts i Rafael Bosch, "Temporers de Bin Laden" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 3.

³¹⁸ "Sorpresa i espant" a *Avui* 17 de setembre, p. 28.

³¹⁹ "Cae en España un grupo de la red de Bin Laden" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 32.

³²⁰ "El preso árabe al que intentó visitar Mohamed Atta, trasladado de cárcel" a *El País* 28 de setembre, p. 13; "El terrorista que se estrelló contra una de las Torres Gemelas visitó a un preso en la cárcel de Tarragona" a *El País* 22 de setembre, portada.

³²¹ "Rajoy afirma que un dels algerians preparava un atac suïcida" a *Avui* 28 de setembre, p. 28; "Los detenidos eran terroristas durmientes" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 21.

³²² "Un miembro de la célula desarticulada en España se preparaba para un ataque suïcida" a *El País* 28 de setembre, p. 3.

³²³ Per exemple, "Cae en España un grupo de la red de Bin Laden" a *La Vanguardia* 27 de setembre, portada; "Interior deté sis algerians acusats de col·laboració amb Bin Laden" a *Avui* 28 de setembre, portada

³²⁴ "Interior deté sis algerians acusats de col·laboració amb Bin Laden" a *Avui* 28 de setembre, portada; "Empresonats sis algerians a Madrid per pertinença a banda armada" a *Avui* 29 de setembre, p. 8; "Detenido en España un grupo vinculado a Bin Laden" a *El País* 27 de setembre, p. 1; "España desmunta una cèl·lula terrorista de suport a Bin Laden" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, portada; "Los detenidos en España, en prisión por banda armada" a *El País* 29 de setembre, p. 9; "Espanya desarticula una cèl·lula de la xarxa de terroristes de Bin Laden" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 2.

cert que un dels detinguts estava preparant un atemptat suïcida³²⁵. Les informacions que desmentien la vinculació entre els arrestats amb el saudí van tenir escassa cobertura i no van arribar als titulars; el lector atent podria quedar amb la idea que aquesta relació havia estat demostrada fefaentment. Fins i tot es va publicar la fotografia d'una dona amb vel detinguda per la policia atribuint-li la pertinença a l'escamot, tot i que posteriorment se la va deixar en llibertat sense càrrecs³²⁶ (fins i tot un editorial de *El Periódico de Catalunya* reflexionava sobre aquest fet tot criticant-lo³²⁷).

Es va arribar a apuntar que a Espanya hi havia "tres grups afins a Bin Laden"³²⁸ o, segons altres fonts, 200 sospitosos de pertànyer a 18 grups terroristes islàmics³²⁹, tot i que les detencions van ser comptades. No es va acabar d'aclarir si realment hi havia hagut un intent de sabotejar la Conferència de Madrid amb avions suïcides com van afirmar alguns mitjans³³⁰. Els diaris de la mostra no van recollir l'afirmació de que Atta hagués tingut contactes amb ETA (va aparéixer en d'altres mitjans), però *El País* va recollir el desmentit³³¹. Es va parlar reiteradament d'una suposada estada de Bin Laden a Marbella³³², on segons els més fantasiosos hauria freqüentat discoteques³³³; aquesta notícia ben aviat va ser desmentida³³⁴. També es va escriure, sense gaire fonament³³⁵, sobre "l'immigrant magribí que, des d'un bar del barri del Raval, se n'alegra dels danys causats a l'Oncle Sam des dels micròfons de la ràdio"³³⁶. Malgrat tot, Gema Martín Muñoz va publicar un article dubtant de la credibilitat d'aquestes informacions i destacava que, a l'Estat espanyol, "la població immigrant marroquina o algeriana no és un potencial niu de terroristes amagat a la espera de vengar-se de l'impíu"³³⁷.

Un article d'opinió del col·lectiu J.B. Boix es destacava pel seu alarmisme, vinculant la immigració il·legal amb el terrorisme (sense cap fonament es aquest cas, perquè la xarxa al-Qaida té prou recursos com per aconseguir papers per als seus integrants): "¿Es normal prohibir els vols de l'aviació comercial i deixar, en canvi, que els transbordadors d'Algèria i el Marroc segueixin funcionant igual que abans? ¿És convenient que segueixin entrant sense control les pasteres de l'Estret que poden portar suïcides fanàtics, explosius, armes químiques o bacteriològiques si és cert que estem en contra del terrorisme? ¿No poden els vaixells de l'armada segellar hermèticament l'onada massiva d'immigrants il·legals? ¿Convé fer el mateix que Itàlia i aprovar una llei que tipifiqui l'entrada irregular com delictes i seguir l'exemple d'Alemanya i restringir

---

³²⁵ "La juez encarcela a los seis miembros del comando terrorista islámico" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 22; "La jutge empresona 6 activistes islàmics" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 7.

³²⁶ "Detenido en España un grupo vinculado a Bin Laden" a *El País* 27 de setembre, p. 1;

"Fonamentalisme aquí" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 16.

³²⁷ "Fonamentalisme aquí" editorial de *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 16.

³²⁸ Informacions de la revista *Tiempo* recollides a "Revelació. 3 grups de Bin Laden poden ser a Espanya" a *El Periódico de Catalunya* 1 d'octubre, p. 15.

³²⁹ J.M. Irujo, "España, retaguardia del terrorismo islámico" a *El País Domingo* 30 de setembre, p. 11.

³³⁰ "Terroristas árabes planearon atacar con aviones la Conferencia de Paz de Madrid de 1991" a *El País* 14 de setembre, p. 26; "España abortó un plan para atacar con aviones suicida la Conferencia de Madrid de 1991" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 13.

³³¹ "Mohamed Atta mantuvo en julio contactos en Madrid, Tarragona y Salou" a *El País* 25 de setembre, p. 10.

³³² "Bin Laden estuvo en Marbella en los ochenta según el diario *Sur*" a *El País* 23 de setembre, p. 22.

³³³ Informació del diari *Sur* recollida a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, p. 14.

³³⁴ "Familiares de Bin Laden se entrevistaron con el rey Fahd en Marbella en 1999" a *El País* 28 de setembre, p. 13; també l'anunci de *Tiempo* a *El Periódico de Catalunya*, *Exit* 16 de setembre, p. 8.

³³⁵ Les celebracions d'alegria de la comunitat islàmica, a Barcelona, si es van produir van ser minoritàries.

³³⁶ Francesc-Marc Álvaro, "¿Épica?" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 20.

³³⁷ Gema Martín Muñoz, "Estado de derecho, inmigración y terrorismo islámico" a *El País* 25 de setembre, p. 18.

l'admissió i la definició de refugiat, o bé autoritzar el control dels llocs de culte on es congreguen extremistes? (...) ¿Hi havia grups del GIA i el FIS amb explosius i armes a Puicerdà i Martinet?"³³⁸. Aquest text és especialment nociu perquè s'ofereix una visió policial (sino militar) de la immigració, presentant-la de forma errònia com la base del problema. També Francesc-Marc Álvaro apostava per un tancament de la nostra societat instant als polítics a replantejar-se temes com la immigració i la multiculturalitat³³⁹.

Especialment greu, també, és que molts articles insistissin en les activitats de la família Bin Laden a Espanya³⁴⁰, estigmatitzant la família per unes activitats que aquesta va afirmar que condemnava³⁴¹.

Immigrants sota sospita

Les detencions de grups armats integristes a la UE i a diversos punts de l'Estat espanyol va fer témer que les xarxes islamistes violentes tinguessin una forta presència a casa nostra. Un editorial de *El Periódico* alertava que diferents indicis feien pensar que el fonamentalisme islàmic ja havia arribat aquí; tot i això deixava clar que "La detenció a Espanya de membres vinculats a Bin Laden no ha de provocar un clima de persecució" [de tota la comunitat musulmana]³⁴². La policia va reforçar la unitat de policia contra el terrorisme islàmic, vinculant-la a "la nombrosa població àrab que resideix al Principat"³⁴³.

Els diaris es van fer ressò de l'increment de la tensió envers les comunitats islàmiques a Catalunya i a la resta de l'Estat. La tasca d'alguns periodistes va ser molt positiva: es van denunciar insults³⁴⁴ i actes aïllats de violència³⁴⁵, i es va constatar, de forma crítica l'ambient xenòfob³⁴⁶, deixant clar "el patiment dels immigrants musulmans, als que alguns han volgut situar en el punt de mira"³⁴⁷. "Hi ha por, una por que treu seny i equanimitat" afirmava referint-se a Santa Coloma de Gramanet Jaume P. Sayrach³⁴⁸. "Es mira de reüll a determinades tonalitats de pell (...) Es tem allò desconegut i es fanfarroneja de la tancada convicció de culpar l'infidel", comentava Jaume Oliveras³⁴⁹. Malgrat tot, en molts casos es va ressaltar que no s'havia arribat a alteracions substancials

---

³³⁸ Col·lectiu J.B. Boix, "La por del perill a casa" a *Avui* 20 de setembre, p. 2.

³³⁹ Francesc-Marc Álvaro, "Lo pequeño" a *La Vanguardia* 17 de setembre, p. 20.

³⁴⁰ Familiares de Bin Laden se entrevistaron con el rey Fahd en Marbella en 1999" a *El País* 28 de setembre, p. 13; "El terrorista que se estrelló contra una de las Torres Gemelas visitó a un preso en la cárcel de Tarragona" a *El País* 22 de setembre, portada; "La família Bin Laden va fabricar llums a València" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 24.

³⁴¹ "Les empreses a Espanya de la família saudí neguen haver-lo ajudat" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 10.

³⁴² "Fonamentalisme aquí" editorial de *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 16.

³⁴³ "Amenaza al World Trade Center de Barcelona" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 22.

³⁴⁴ "Alerta policial para proteger el islam" a *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 35.

³⁴⁵ "Catalunya adopta medidas para proteger a los árabes" a *El Periódico de Catalunya* 15 de setembre, p. 14; "Los musulmanes que viven en España temen el rechazo de la población" a *El País* 16 de setembre, p. 20.

³⁴⁶ "Una vida menos fácil" a *La Vanguardia* 30 de setembre, p. 36; Ignasi Riera, "Mesquites" a *Avui* 20 de setembre, p. 3; Carta de J.M. López, "Racisme als fòrums" a *El Periódico de Catalunya, Tecnològica* 20 de setembre, p. 4; "Entrevista a Gurudass Singh Khalsa" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 96; Jaume P. Sayrach, "Desconfianza y miedo" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 22 de setembre, p. 2; Xavier Bru de Sala, "Reacción catalana" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

³⁴⁷ "Ciudades gemelas. Catalanes, estadounidenses y musulmanes reflexionan el día después del ataque de Nueva York" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, portada.

³⁴⁸ Jaume P. Sayrach, "Desconfianza y miedo" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 22 de setembre, p. 2.

³⁴⁹ Jaume Oliveras, "Al abrigo de las Torres Gemelas" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 21 de setembre, p. 2.

de la convivència³⁵⁰. No van mancar les entrevistes a musulmans residents a Catalunya per a que expliquessin quina era la situació des del seu punt de vista³⁵¹; molts d'ells van expressar els temors a una pujada del racisme³⁵².

Malgrat tot, algunes informacions potenciaven l'alarmisme en afirmar que els musulmans fonamentalistes "desplacen als moderats en la comunitat islàmica d'Espanya"³⁵³ (una informació molt qüestionable, perquè la majoria de musulmans residents a l'Estat no participen de l'islam oficial³⁵⁴). Antonio Elorza apuntava: "no es seguro que los dólares saudíes invertidos en la difusión del *Islam de los orígenes* dejen de ejercer sus efectos sobre la comunidad musulmana española"³⁵⁵. Es va parlar fins i tot d'una mena d'*impost revolucionari* abonat pels immigrants³⁵⁶ (tot i que possiblement es pugui tractar només de contribucions a ens de solidaritat islàmica). En un article es contraposava els "bons" musulmans "fonamentalment espanyols" als radicals "que sumen als immigrants en els seus rengles", i només de passada es citava que els fonamentalistes també criticaven els atemptats³⁵⁷.

Avui va recollir, sense qüestionar-les, unes declaracions de Jordi Pujol en les que s'advertia sobre el risc de fractura social a Catalunya després dels atacs als EUA, i en les que responsabilitzava indirectament a la immigració de la seva manca d'integració pregant-los que "facin un esforç, que aquest és un país amb les seves lleis i els seus valors"³⁵⁸. També Josep Antoni Duran i Lleida va aprofitar el clima de tensió per assegurar que a Catalunya "no hi cap tothom" i que s'ha de "posar límits" a la immigració actuant "amb contundència" però "amb respecte"; la informació també va ser recollida de forma neutra i sense crítiques³⁵⁹.

La difícil convivència als enclaus nord-africans

Els únics punts de l'Estat espanyol on els atemptats de l'11 de setembre van alterar sensiblement la convivència interètnica van ser Ceuta i Melilla, indrets on conviuen nombrosos musulmans, cristianes, jueus i hindús. En realitat, els primers incidents ja s'havien produït amb antelació als atacs (es va parlar de connivència entre els autors dels fets i la delinqüència comuna³⁶⁰); la policia ja havia previst incrementar la vigilància a ambdues localitats³⁶¹.

---

³⁵⁰ Entrevista a Rodríguez Zapatero, *El País* Domingo 30 de setembre, p. 11; Entrevista a Pervez Choukhary "Nadie debe alegrarse de que alguien muera" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 84.

³⁵¹ "Una vida menos fácil" a *La Vanguardia* 30 de setembre, p. 36; Francesc Valls, "Paquistanes, entre el temor y la sospecha" a *El País* 23 de setembre, p. 17.

³⁵² "La comunitat marroquina tem que es destapin comportaments racistes" a *La Vanguardia* 20 de setembre, p. 24; "Los musulmanes que viven en España temen el rechazo de la población" a *El País* 16 de setembre, p. 20.

³⁵³ "Ataque a EE.UU. Los musulmanes en España" a *El País* 19 de setembre, p. 22. També, "Los musulmanes radicales remplazan a los moderados en la comunidad islámica de España" a *El País* 19 de setembre, p. 22.

³⁵⁴ Gema Martín Muñoz, "Estado de derecho, inmigración y terrorismo islámico" a *El País* 25 de setembre, p. 18.

³⁵⁵ Antonio Elorza, "Maniqueos e integristas" a *El País* 28 de setembre, p. 33.

³⁵⁶ "L'empremta islamista a Espanya" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 4.

³⁵⁷ "Ataque a EE.UU. Los musulmanes en España" a *El País* 19 de setembre, p. 22.

³⁵⁸ "Pujol alerta del risc de fractura social a Catalunya amb la comunitat musulmana" a *Avui* 21 de setembre, p. 15.

³⁵⁹ "Duran i Lleida assegura que a Catalunya 'no hi cap tothom'" a *El Periódico de Catalunya* 30 de setembre, p. 38.

³⁶⁰ "Dos atacantes queman una oficina y un despacho parroquial en Ceuta" a *El País* 16 de setembre, p. 35; "Vecinos de Ceuta atacan a la Guardia Civil para proteger a los ocupantes de una patera" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 36.

³⁶¹ "El Gobierno refuerza con 100 guardias civiles la frontera de Ceuta" a *El País* 12 de setembre, p. 36.

A Ceuta i Melilla els fonamentalistes islàmics van provocar un incendi en una església catòlica³⁶² i van agredir i insultar alguns jueus³⁶³, van profanar un cementiri jueu³⁶⁴, van atacar dues sinagogues³⁶⁵ i van llençar pedres contra uns empleats municipals³⁶⁶; un soldat també va ser arrestat per proferir crits en favor de Bin Laden³⁶⁷. El govern va tractar de minimitzar els fets, tot considerant-los "bretolades"³⁶⁸, tot i que va reforçar la vigilància.

Les tensions imperants a ambdues ciutats van repercutir en problemes per als immigrants. Es va reforçar la vigilància de la frontera³⁶⁹, exigint passaport als marroquins de Nador i Tànger, que abans passaven lliurement al territori controlat per Espanya³⁷⁰. També els immigrants sense papers en centres d'acollida de Ceuta van ser sotmesos a un estricte control policial per temor a infiltracions terroristes³⁷¹. Quatre marroquins acusats de ser els autors dels incidents van ser expulsats i es va imposar dures sancions als pares dels menors que havien participat en els incidents³⁷². Els diaris van actuar de forma incorrecta destacant en diverses ocasions l'origen estranger dels agressors³⁷³, en un intent de donar una imatge positiva dels "bons" musulmans: els de Ceuta i Melilla "de tota la vida".

El conjunt de la població musulmana va ser posada sota sospita³⁷⁴: el delegat del govern va anunciar que es prendrien "mesures dures" per tal de controlar les associacions religioses que "es dediquen a alentar moviments fonamentalistes i que curiosament no han condemnat els atemptats dels EUA"³⁷⁵ (s'exigia a les associacions musulmanes que condemnessin els atacs perquè se'ls pressuposava còmplices: cap exigència similar es llançava cap a altres confessions).

El tractament d'aquest fet va ser molt desigual als diferents diaris. En realitat, l'*Avui* no dedica tanta atenció a la situació de l'Estat espanyol i no va fer-se gaire ressò d'aquestes notícies (a diferència de *El País* i *La Vanguardia*). La prudència va ser la nota dominant

---

³⁶² "Incendio intencionado en una iglesia católica en Ceuta" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 55.

³⁶³ "Agresiones e insultos a los judíos en Ceuta" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 37.

³⁶⁴ "Pintura roja en el cementerio hebreo de Melilla" a *La Vanguardia* 23 de setembre, p. 28; "Pintadas en el cementerio hebreo de Melilla" a *El País* 24 de setembre, p. 5.

³⁶⁵ "Una sinagoga de Ceuta pateix un atac" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 40; "Joves musulmans ataquen una església i una sinagoga a Melilla" a *Avui* 21 de setembre, p. 7.

³⁶⁶ "Expulsats els marroquins que van atacar els temples de Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 10.

³⁶⁷ "Alerta policial en Ceuta y Melilla tras los ataques a iglesias" a *La Vanguardia* 21 de setembre, ps. 27-28; "Creix la tensió a Ceuta i Melilla per incidents de simpatitzants integristes" a *Avui* 23 de setembre, p. 16; "Atacada amb foc una església catòlica i apedregat el comerç d'un jueu a Ceuta" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 40.

³⁶⁸ "El gobierno anuncia mano dura para los ataques a templos judíos en Melilla" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 24.

³⁶⁹ "Más control sobre los marroquíes en Melilla" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 21; "Madrid endureix el control dels marroquins a l'accés a Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 22.

³⁷⁰ "La policía de Malilla extrema la vigilancia de iglesias y sinagogas" a *El País* 23 de setembre; "La policía de Melilla extrema la vigilancia de iglesias y sinagogas" a *El País* 23 de setembre, p. 36.

³⁷¹ "Más control sobre los marroquíes en Melilla" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 21; "Madrid endureix el control dels marroquins a l'accés a Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 22 de setembre, p. 22; "El FBI entrega una lista de 110 sospechosos a la policía española" a *El País* 22 de setembre, p. 15.

³⁷² "Expulsats els marroquins que van atacar els temples de Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 10; "Detenidos unos menores por los disturbios en Ceuta y Melilla" a *El País* 25 de setembre, p. 26.

³⁷³ "Vecinos de Ceuta atacan a la Guardia Civil para proteger a los ocupantes de una patera" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 36.

³⁷⁴ "Ser musulmán se ha convertido en un infierno" a *El País* 21 de setembre, p. 24.

³⁷⁵ "Incendio intencionado en una iglesia católica en Ceuta" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 55.

en el tractament de la notícia, que no es va vincular directament amb els atemptats dels EUA³⁷⁶ tot i que apareixia en les pàgines vinculades als atacs de l'11 de setembre³⁷⁷; posteriorment es va demostrar que l'onada racista estava influïda pels fets³⁷⁸. *La Vanguardia* ni tan sols citava la confessió religiosa dels qui agredien els jueus, tot i que en aquest cas era rellevant per a la notícia perquè l'origen del conflicte era religiós³⁷⁹. *El Periódico* denunciava l'autoria integrista, però reconeixia que gairebé totes les entitats religioses i culturals musulmanes havien condemnat l'atac, i apostava per la convivència entre totes les comunitats³⁸⁰ tot aplaudint la creació d'una Mesa Interconfesional amb líders de les quatre religions de Melilla³⁸¹.

El País va efectuar una forta aposta per la convivència recollint les declaracions d'un musulmà ceutí apostant per la convivència i protestant per les agressions³⁸² i explicant la realitat sociocultural i religiosa de Melilla³⁸³. També va elaborar un reportatge, "Melilla, laboratorio de religiones" on s'entrevistava als diferents líders religiosos locals, que apostaven per la convivència i condemnaven el racisme. De forma crítica, *El País* reconeixia el desconeixement mutu de les comunitats de Melilla i posava de manifest la marginació que pateix la comunitat musulmana³⁸⁴. *El Periódico* va publicar un reportatge sobre les tensions interètniques a Melilla en que s'avisava de la difusió de l'integrisme en les bosses de pobresa; es posava de manifest, malgrat tot, que la majoria dels membres de totes les confessions condemnaven els atemptats³⁸⁵; a més, va fer-se ressò d'un manifest conjunt de totes les forces polítiques, religioses i socials en contra dels incidents racistes³⁸⁶. La resta de diaris no van denunciar amb contundència l'augment del racisme a les ciutats nord-africanes.

La tendència general va ser a la minimització dels fets³⁸⁷, que no va tenir gairebé ressò a nivell d'articles d'opinió. Amb molta raó, Joan B. Culla protestava per aquesta tendència: "Ja fa masses dies que tota la premsa espanyola ressenya amb discreció un reguitzell d'agressions contra esglésies i sinagogues a Ceuta i Melilla, de crits i pintades en favor de Bin Laden, d'episodis de caire antisemita a les dues places nord-africanes..."³⁸⁸. Tal vegada és que les conviccions antirracistes dels periodistes són bastant epidèrmiques; es té consciència de com protegir les minories, però no es té prou en compte com actuar davant comportaments racistes de membres dels grups minoritaris. Per altre banda, cap mitjà va criticar que el conjunt de la població musulmana i immigrant fos considerada sospitosa per uns atacs realitzats per un petit grup de gent.

---

³⁷⁶ "Atacada amb foc una església catòlica i apedregat el comerç d'un jueu a Ceuta" a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, p. 40.

³⁷⁷ "Pintades en tombes jueves a Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 24 de setembre, p. 14.

³⁷⁸ "Incendio intencionado en una iglesia católica de Ceuta" a *La Vanguardia* 16 de setembre, p. 55.

³⁷⁹ "Agresiones e insultos a los judíos en Ceuta" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 37.

³⁸⁰ "Una sinagoga de Ceuta pateix un atac" a *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 42.

³⁸¹ "Atac a una església i una sinagoga a Melilla" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 13.

³⁸² "Ser musulmán se ha convertido en un infierno" a *El País* 21 de setembre, p. 24.

³⁸³ "Los musulmanes de Melilla quieren más integración" a *El País* 20 de setembre, p. 24.

³⁸⁴ "Melilla, laboratorio de religiones" a *El País* 30 de setembre, p. 30.

³⁸⁵ Ignacio Parra, "Una tensa harmonía" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 8.

³⁸⁶ "Manifest conjunt. Melilla s'uneix per rebutjar els atacs contra els temples" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 8.

³⁸⁷ "La policia de Melilla extrema la vigilancia de iglesias y sinagogas" a *El País* 23 de setembre, p. 36;

"Detenidos unos menores por los disturbios en Ceuta y Melilla" a *El País* 25 de setembre, p. 26.

³⁸⁸ Joan B. Culla, "Crisis global, ecos locales" a *El País Catalunya* a 28 de setembre, p. 3.

OPINIONS ISLÀMIQUES

Les tensions generades pel conflicte de l'11 de setembre afectaven a tots els musulmans, ja que els autors dels atacs pretenien representar a l'islam. A més, molts occidentals van associar islam i terrorisme, i els musulmans van ser considerats col·lectivament com sospitosos. Per això era important que els mitjans reflectissin directament la posició de la població islàmica; reflectir les seves opinions hauria d'haver estat una prioritat dels diaris.

Condemnes als atemptats

A través de les pàgines dels diferents periòdics es va reflexar la condemna a l'atemptat de nombrosos immigrants residents a Catalunya i de nombroses associacions islàmiques. Però aquests posicionaments van aparèixer amb un cert retard. En alguna carta dels lectors es va arribar a afirmar que els musulmans del nostre país no havien condemnat els atacs³⁸⁹. Un article de *l'Avui* protestava perquè "Encara és hora que el Centre Islàmic de Catalunya o alguns dels imams que hi ha a Catalunya condeemni públicament i sincera els atemptats als EE.UU. se solidaritzi amb els milers de víctimes i es desmarqui de qualsevol tipus de radicalisme islàmic"³⁹⁰. El text és absolutament incorrecte, doncs el dia 29 els comunicats de protesta ja s'havien emès (i fins i tot publicat); a més es deslegitimen els posicionaments islamistes, en molts casos pacífics, identificant-los amb els actes terroristes d'alguns. Amb molta raó els majors col·lectius islàmics de l'Estat espanyol van protestar per "la nula atenció que els mitjans han atorgat a un comunicat conjunt de condemna de l'atemptat del propassat dimarts"³⁹¹. També l'associació Ibn Battuta de Barcelona va emetre un comunicat de rebuig als fets el dia 13, i aquest no va ser publicat³⁹² (de forma similar també s'havia posicionat l'Associació de Treballadors Paquistanesos, i la seva actitud tampoc va tenir ressò³⁹³). Només *La Vanguardia* va recollir en un primer moment un gran nombre de condemnes³⁹⁴ (*El Periódico de Catalunya* en va reproduir una³⁹⁵).

Durant els dies següents els diaris van esmenar aquesta posició i van reflectir les opinions de la població musulmana de Catalunya, de l'Estat i de la UE mitjançant entrevistes, reportatges o columnes d'opinió. D'aquesta forma es va contribuir a trencar amb l'associació entre islam i terrorisme. Les pàgines locals i culturals van ser les més preocupades en oferir testimonis dels immigrants, doncs generalment són les que mostren més sensibilitat pel tema de la immigració.

A *El País* van aparèixer les condemnes a l'atemptat de nombrosos paquistanesos, d'un afganès, d'un lector islàmic i de diversos fidels de la mesquita de Madrid³⁹⁶. A *El*

³⁸⁹ Josep Redondo Laporta, "Ocasión perdida" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 62.

³⁹⁰ "Centre Islàmic de Catalunya" a *Avui* 20 de setembre, p. 5.

³⁹¹ "Los musulmanes radicales remplazan a los moderados en la comunidad islámica de España" a *El País* 19 de setembre, p. 22

³⁹² Àngels Gallardo, "Que no ens culpin a tots" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, ps. 20-21.

³⁹³ Àngels Gallardo, "Que no ens culpin a tots" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, ps. 20-21.

³⁹⁴ "La comunidad musulmana condena sin ambages el atentado" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 5.

³⁹⁵ Radi al-Chuaebi, "Animals salvatges" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 11.

³⁹⁶ Francesc Valls, "Paquistanes, entre el terror y la sospecha" a *El País* 23 de setembre, p. 17; "Por favor, que no maten a civiles". Los afganos que viven en España temen que EE.UU. se ensañe con su país" a *El País* 22 de setembre, p. 64; "Los musulmanes que viven en España temen el rechazo de la población" a *El País* 16 de setembre, p. 22, carta de Ibrahim Qurneh, "La mano oculta" a *El País* 30 de setembre, p. 24.

Periódico van expressar el seu rebuig als fets, entre d'altres, un sirian, un afganès, un britànic convertit a l'islam, un imam tarragoní, un botiguer originari de l'Àfrica del Nord i responsables d'associacions culturals i religioses marroquines, paquistaneses, palestines³⁹⁷. A *La Vanguardia* cal destacar les condemnes dels fets d'un paquistanès, de l'imam de la mesquita de París, de l'imam del centre islàmic de Barcelona, i de col·lectius marroquins i palestins així com de diverses associacions musulmanes³⁹⁸. L'*Avui* es va fer ressò de la "condemna unànim" de les associacions islàmiques de Catalunya i afegia que aquestes demanaven "que no es culpabilitzi a la població islàmica perquè els autors del brutal atemptat només es representen a sí mateixos"³⁹⁹.

Un columnista protestava perquè s'havien silenciats les mostres de comprensió (i alegria) d'alguns immigrants envers els atemptats⁴⁰⁰. Probablement, per donar una imatge positiva dels col·lectius musulmans es van privilegiar els testimonis que condemnaven els fets (no van aparèixer testimonis de fonamentalistes, i probablement alguns musulmans residents a Catalunya ho són). Malgrat tot, això denota una visió negativa dels immigrants: els catalans no eren considerats còmplices si mostraven una certa comprensió envers els motius que els havien desencadenat (com va fer-ho Pasqual Maragall, per exemple). A la població musulmana se li exigia que es pronunciés en contra dels fets, un pronunciament que no era demanat als catalans. Al català que no condemnava els atacs se'l considerava un irresponsable, al musulmà, un criminal. S'exigeixen condemnes i condols als musulmans⁴⁰¹, però mai no s'obliga als nord-americans o als originaris d'altres estats del Nord a condemnar els actes violents succeïts al Sud ni a mostrar públicament el seu dolor (tot i que la majoria de catàstrofes humanes es desenvolupen al Sud).

Molts dels immigrants entrevistats, tot i que condemnaven els atemptats de Nova York, es mostraven dolguts perquè només tinguessin ressò els fets violents contra ciutadans del nord⁴⁰². En molts casos es deixava ben clar que el condol pels morts nord-americans no tenia que suposar un vist-i-plau a la política exterior dels EUA⁴⁰³. Sovint mostraven el seu temor a que els atemptats desencadenessin una represàlia occidental que causés víctimes nombroses innocents⁴⁰⁴.

---

³⁹⁷ Àngels Gallardo, "Que no ens culpin a tots" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, ps. 20-21; Yusuf Islam (Cat Stevens), "Musulmà i home de pau" a *El Periódico de Catalunya* 24 de setembre, p. 12; Radi al-Chuaeabi, "Animals salvatges" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 1; "La comunitat marroquina tem que es destapin comportaments racistes" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 24

³⁹⁸ Mohamed Chaib, "Por la paz en el mundo" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 18 de setembre, p. 2; "Nadie debe alegrarse de la muerte de nadie" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 84; "El islam llama a la paz, no a la guerra" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 27 de setembre, p. 4; Mohame Chaïb a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 29 de setembre, p. 2; "Europa se declara en alerta màxima" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 18; "La comunidad musulmana condena sin ambages el atentado" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 5; "Los musulmanes de Tarragona dicen que EE.UU. sufre ahora como todos" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 5.

³⁹⁹ "Prudència i absoluta normalitat" a *Avui* 15 de setembre, p. 16.

⁴⁰⁰ Francesc-Marc Álvaro, "Censuras" a *La Vanguardia* 26 de setembre, p. 32.

⁴⁰¹ "Plegàries dels musulmans del Pròxim Orient per les víctimes" a *Avui* 15 de setembre, p. 11.

⁴⁰² Àngels Gallardo, "Que no ens culpin a tots" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, ps. 20-21; "Los musulmanes de Tarragona dicen que EE.UU. sufre ahora como todos" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 13 de setembre, p. 5.

⁴⁰³ Patricia Ortega, "Los musulmanes en España culpan a la política de EE.UU." a *El País* 23 de setembre, p. 18. Una posició similar entre els araboamericans la trobem a Mohamed Abu Nimer, "Otra voz contra la guerra" a *La Vanguardia* 22 de setembre, p. 31.

⁴⁰⁴ Àngels Gallardo, "Que no ens culpin a tots" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, ps. 20-21; "Nadie debe alegrarse de la muerte de nadie" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 84; "'Por favor, que no maten a civiles'. Los afganos que viven en España temen que EE.UU. se ensañe con su país" a *El País* 22

Patricia Ortega mencionava un fet que no apareixia a la majoria dels altres articles: que molts musulmans no creien que els integristes islàmics fossin els autors dels atacs. Argumentaven que la nova situació mundial perjudicava principalment als països àrabs i que per això responsabilitzaven dels fets al Mossad i a la CIA⁴⁰⁵ (una visió similar també apareixia en una carta dels lectors⁴⁰⁶). Aquestes actituds haurien de ser explicades pels diaris, doncs eren rellevants per als lectors (era necessari donar a conèixer el pensament de la comunitat islàmica).

Por a la xenofòbia

En les entrevistes, en els articles d'opinió o fins i tot des de les pàgines de societat, els immigrants musulmans van expressar la seva preocupació per un eventual increment de la xenofòbia. El secretari general de la Comissió Islàmica d'Espanya temia el rebuig dels companys d'escola autòctons als nens musulmans⁴⁰⁷.

En alguns casos, s'afirmava que no s'havia alterat la convivència interètnica a Catalunya. Des de les pàgines de l'*Avui* un musulmà declarava: "no hem rebut cap amenaça ni hem tingut cap problema"⁴⁰⁸. La majoria dels testimonis, malgrat tot, apuntaven a que s'havien convertit en sospitosos i es sentien perjudicats pels atemptats⁴⁰⁹; una agressió contra la mesquita de Madrid va mostrar que realment existia un cert sentiment antiàrab⁴¹⁰. Les cartes als lectors també van reflectir el dolor d'una noia musulmana per la marginació que patia per dur xador⁴¹¹. En un article, Mohamed Chaib, president de l'Associació Ibn Battuta (d'immigrants marroquins) va mostrar el seu disgust pels comentaris xenòfobs vessats a les tertúlies de ràdio⁴¹².

Un dels efectes positius que va tenir la publicació de les opinions de nombrosos musulmans es contribuir a trencar els estereotips sobre aquesta població⁴¹³. L'aparició de personatges que mostraves diferents sensibilitats, perfils professionals i creences no és gaire freqüent als nostres mitjans. No haurien de caldre situacions de màxima tensió per a que aquestes realitats es reflexessin als diaris.

L'opinió dels experts musulmans

Després dels atemptats els diaris van recollir nombrosos testimonis d'intel·lectuals islàmics. A diferència de les televisions, que van magnificar les imatges d'uns pocs nois palestins celebrant els atacs, els periòdics de la mostra van optar per recollir testimonis de destacades personalitats musulmanes. El volum de col·laboradors islàmics sempre va ser porcentualment baix, però es va incrementar la seva presència respecte a períodes anteriors (les pàgines de "Cultura" van ser especialment receptives a les contribucions de musulmans). Bona part d'aquests testimonis procedien de musulmans residents a

---

de setembre, p. 64; "Los musulmanes que viven en España temen el rechazo de la población" a *El País* 16 de setembre, p. 22

⁴⁰⁵ Patricia Ortega, "Los musulmanes en España culpan a la política de EE.UU." a *El País* 23 de setembre, p. 18.

⁴⁰⁶ Carta de Ibrahim Qurneh, "La mano oculta" a *El País* 30 de setembre, p. 24.

⁴⁰⁷ "Atac a una església i una sinagoga a Mella" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 13.

⁴⁰⁸ "Prudència i absoluta tranquil·litat" a *Avui* 15 de setembre, p. 16.

⁴⁰⁹ Per exemple, Francesc Valls, "Paquistanes entre el temor y la sospecha" a *El País* 23 de setembre, p. 17; "Los musulmanes que viven en España temen el rechazo de la población" a *El País* 16 de setembre, p. 20; "La comunitat marroquina tem que es destapin comportaments racistes" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 24.

⁴¹⁰ "Paquistanes entre el temor y la sospecha" a *El País* 23 de setembre, p. 17.

⁴¹¹ Carta al director de Fátima Mohamed, "Soy una chica musulmana..." a *El País* 19 de setembre, p. 25.

⁴¹² Mohamed Chaib, "Convivencia infinita" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 29 de setembre, p. 2.

⁴¹³ Per exemple, Patricia Ortega, "El recuerdo de Afganistán" a *El País* 30 de setembre, p. 8.

l'Estat espanyol o a d'altres punts de la UE, la qual cosa permetia oferir una visió del conflicte propera a la dels immigrants residents a Catalunya.

En realitat, la incorporació de testimonis àrabs als diaris va ser una mica tardana. Un dossier del dia 13 a *La Vanguardia*, titulat "Hablan los intelectuales" no recollia cap opinió de pensadors islàmics⁴¹⁴, tot i que es preveia que l'atemptat acabaria tenint greus conseqüències al món musulmà.

Alguns polítics del món islàmic també van oferir les seves opinions sobre els atemptats, entre ells Benazir Bhutto⁴¹⁵, Hosni Mubarak⁴¹⁶, Arafat, la diputada palestina Hanan A Charaui⁴¹⁷, el príncep jordà Hassan Bin Talal de Jordania⁴¹⁸ i el primer ministre tunisià⁴¹⁹ (tot i que aquest només va ser entrevistat perquè va ser visitat pel president Aznar). Tots es van pronunciar en contra de la identificació entre islam i terrorisme, i alguns van recordar que els seus països fa molts anys que pateixen la violència dels grups armats integristes. En certs casos demanaven reformes en el sistema mundial per frenar las adhesions al moviment fonamentalista. Malgrat tot, en alguns casos els diaris estudiats, de forma incorrecta, van donar més importància a les mostres d'alegria d'uns pocs nens palestins que a les condemnes dels atemptats procedents de destacades personalitats de l'Autoritat Nacional Palestina i del món àrab⁴²⁰.

També van recollir-se articles d'opinió i declaracions de pensadors musulmans. En alguns casos fins i tot es van elaborar dossiers recollint els posicionaments de personatges del món islàmic⁴²¹. Alguns d'ells, com Sami Naïr, eren col·laboradors habituals de la premsa espanyola, però els diaris es van esforçar a trobar noves aportacions del món islàmic que van enriquir notablement les informacions disponibles. *La Vanguardia* va recollir, entre d'altres, les opinions d'Ahmed Rashid, de Marwan Bishaer, de l'imam d'Al Azhar, de Sami Naïr, d'una representant de l'Associació Revolucionària de les dones afganeses i de Mohamed Ali⁴²². Cal destacar, entre els qui van expressar la seva opinió mitjançant les planes de *El Periódico de Catalunya*, a Sami Naïr, Antoine Basbous, Yusuf Islam (Cat Stevens) i el president del Centre Islàmic de Washington⁴²³. *El País* va fer de caixa de resonància de les reflexions de Mohamed

---

⁴¹⁴ "Hablan los intelectuales" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 41.

⁴¹⁵ Entrevista a Benazir Bhutto a *El País* 20 de setembre, p. 4.

⁴¹⁶ "Mubarak reitera sus reparos a una coalición limitada y una respuesta militar precipitada" a *El País* 24 de setembre, p. 10.

⁴¹⁷ "Sharon desencadena una gran ofensiva contra los palestinos" a *El País* 13 de setembre, p. 11.

⁴¹⁸ Hassan Bin Talal de Jordania a *Avui* 21 de setembre, p. 16.

⁴¹⁹ "Aznar cree que la crisis hará más complicada la aplicación del euro" a *El País* 25 de setembre, p. 7.

⁴²⁰ Per exemple, a *El País* 13 de setembre.

⁴²¹ Per exemple, "Hablan los intelectuales del mundo árabe" a *La Vanguardia, Libros* 21 de setembre, ps. 6-7; "Reflexiones del mundo árabe" a *La Vanguardia, Libros* 21 de setembre, ps. 6-7.

⁴²² "Hablan los intelectuales del mundo árabe" a *La Vanguardia, Libros* 21 de setembre, ps. 6-7; Entrevista a Ahmed Rashid, a *La Vanguardia, Revista* 23 de setembre, p. 6; Marwan Bishaer, "El momento para hablar de la paz" a *La Vanguardia, Revista* 23 de setembre, p. 6; "Hablan los intelectuales arabistas" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 46; "Críticas del imán de Al Azhar" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 6; Entrevista a Sami Naïr, a *La Vanguardia, Revista* 23 de setembre, ps. 10-11; "La oposición afgana pide que no se confunda al pueblo con terroristas fundamentalistas" a *La Vanguardia* 19 de setembre, p. 6; "Actos vandálicos y amenazas sumen en la angustia a la comunidad islámica" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 13; "Reflexiones del mundo árabe" a *La Vanguardia, Libros* 21 de setembre, ps. 6-7.

⁴²³ Sami Naïr, "Les causes de l'odi" a *El Periódico de Catalunya* 21 de setembre, p. 10; Antoine Basbous, "El fràgil amic musulmà" a *El Periódico de Catalunya* 23 de setembre, p. 18; Yusuf Islam, "Musulmà i home de bé" a *El Periódico de Catalunya* 28 de setembre, p. 12; Entrevista a Antoine Basbous, a *El Periódico de Catalunya* 16 de setembre, ps. 24-25; "El president rebutja la persecució contra els àrabs nord-americans" a *El Periódico de Catalunya* 18 de setembre, p. 10; "Hi haurà altres Bin Laden i altres atemptats. Una especialista pakistanesa analitza les causes del conflicte" a *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 15.

Darif, de Sari Nusseibeh, del director del Consell de Relacions Islàmiques amb Estats Units, de Sami Naïr, de Reshma Memon Yaqub i de Tariq Ali⁴²⁴. L'*Avui* és el diari que menys es va esforçar en recollir testimonis d'experts musulmans.

La majoria dels testimonis musulmans condemnaven l'atemptat alhora que es pronunciaven en contra de l'oblit del patiment de la població musulmana i expressaven el seu temor a represàlies antiislàmiques. A més insistien en el fet de que els grups armats fonamentalistes i els taliban només representen una petita minoria dels musulmans.

Malgrat tot, la predominància de les fonts de notícies occidentals va deixar buits lamentables. Cal destacar, per exemple, la manca de referents de la premsa dels països de majoria musulmana a les "Revistes de Premsa"⁴²⁵.

L'esforç en recollir opinions de pensadors del món islàmic, va ser molt lloable però insuficient. És necessari aprofundir en aquesta línia i intensificar la presència de col·laboracions procedents del món arabomusulmà de forma quotidiana.

---

⁴²⁴ Entrevista a Mohamed Darif, a *El País* 24 de setembre, p. 20; Sari Nusseibeh, "El terrorismo, una enfermedad del género humano" a *El País, Babelia* 29 de setembre, p. 5; "Unidos en el dolor y en la indignación" a *El País* 14 de setembre, p. 24; Reshma Memon Yaqub, "Yo no soy el enemigo" a *El País* 15 de setembre, p. 15; Sami Naïr, "Seguridad y justicia" a *El País* 16 de setembre, p. 29; Tariq Ali, "Hace falta una solución pacífica, no militar" a *El País* 21 de setembre, p. 24.

⁴²⁵ Una honrosa excepció; "Bush nos advierte que está en una cruzada" a *El País Domingo* 23 de setembre, p. 18.

VI

ALTRES NOTÍCIES SOBRE IMMIGRACIÓ

La visió que es forma un lector de diaris sobre la immigració depèn del tractament que del tema es fa en conjunt, i no del que ofereix una apartat determinat. És per això que també s'han volgut analitzar les altres notícies sobre immigració aparegudes als diaris de la mostra durant el període de l'estudi. En aquest apartat només apareixeran aquelles que, d'alguna forma, puguin estar relacionades amb el tractament periodístic dels atemptats de l'11 de setembre i les seves conseqüències.

Van seguir apareixen ocasionalment missatges xenòfobs. Sembla inconvenient la publicació a *El Periódico de Catalunya*, just el dia després dels atacs, d'una carta en que parlava dels immigrants que viuen en "una situació precària, de vegades obligats i de vegades perquè ja els va bé"⁴²⁶. Aquest tipus de comentaris, en un moment especialment delicat, poden fomentar l'onada xenòfoba. El mateix dia, *El País* oferia un article de Guerau Ruiz que vinculava la immigració i la delinqüència⁴²⁷. La seva aparició no va ser gens afortunada. També van seguir apareixent nombroses notícies i cartes dels lectors que, per la seva redacció⁴²⁸, contribuïen a associar la immigració amb la delinqüència⁴²⁹. *La Vanguardia* va reproduir amb to d'aprobació unes declaracions de Mariano Rajoy en que afirmava que "Catalunya no ha tingut sort amb la immigració: acull allò més conflictiu"⁴³⁰ (unes declaracions especialment desafortunades si tenim en compte que la majoria dels catalans descendim d'immigrants). Cal destacar, malgrat tot, que en les mateixes dates també van publicar-se articles en favor de la tolerància i de la integració dels immigrants, especialment a les pàgines culturals, locals⁴³¹ i d'espectacles⁴³². Pel general, es va tractar amb prou correcció l'increment de nens

---

⁴²⁶ Carta de Fernando B. Rodríguez, "Inmigración. Tres grupos sociales" a *El Periódico de Catalunya* 12 de setembre.

⁴²⁷ Guerau Ruiz, "Seguridad, inmigración y autoridad" a *El País Cataluña* 12 de setembre, p. 2.

⁴²⁸ Per a més informació sobre l'associació entre immigrants i violència, vegeu Grup de Treball de Barcelona (GTB) de l'Observatori per a Accions contra la Violència Ètnica i Sexual, *Informe final del Grupo de Trabajo de Barcelona (GTB)*. Barcelona, Centre d'Estudis Africans, 2001.

⁴²⁹ "Sóc una jove adolescent..." a la "Bústia" de *El Periódico de Catalunya* 19 de setembre, p. 62; "Tres ferits en una batalla entre marroquins i xinesos" a *El Periódico de Catalunya* 13 de setembre, p. 48; Carta de José García a la "Bústia" de *El Periódico de Catalunya* 20 de setembre, p. 74; "Cotino diu que els delinqüents colombians no valoren la vida" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 40; "Los problemas de los inmigrantes" a *El País* 13 de setembre, p. 37; "30 países europeos promueven un nuevo marco legal contra las mafias de inmigrantes" a *El País* 29 de setembre, p. 31; "Las mafias extranjeras desbordan a la policía" a *El País* 30 de setembre, p. 29; "Tres colombianos mueren ejecutados de un tiro en la cabeza en Madrid" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 36; "Mueren dos colombianos en un tiroteo en Madrid" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 41; "Alarma en Madrid por la ola de ajustes de cuentas de colombianos" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 39; "Condenado un menor a cinco años de internamiento por matar a un turista" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 39; "L'Ametlla reclama l'enduriment del Codi Penal" a *Avui* 16 de setembre, p. 33.

⁴³⁰ José Martí Gómez, "Inmigración" a *La Vanguardia* 14 de setembre, p. 32.

⁴³¹ Cal destacar l'actitud positiva davant la immigració del suplement *La Vanguardia, Vivir en Barcelona*.

⁴³² Per exemple, Josep Pernau, "Els gegants del Pi, el moro i la cristiana" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 19; "Carles demana millor tracte per als immigrants" a *El Periódico de Catalunya* 25 de setembre, p. 43; Francesc Escribano "El barri d'Octavio" a *El Periódico de Catalunya* 27 de setembre, p. 17; "Scaparro advoca per la diversitat social i cultural" a *El Periódico de Catalunya*, *Exit* 28 de setembre, p. 26; Xavi Casinos, "Mal exemple" a *El Periódico de Catalunya* 29 de setembre, p. 20; "Dos alumnes magribins endosats a la pública" a *El Periódico de Catalunya* 30 de setembre, p. 43; Rafael Argullol, "Muerte en la playa" a *El País Cataluña* 16 de setembre, p. 3; Josep Ramoneda, "Del miedo" a *El País Cataluña* 18 de setembre, p. 3; "Especial Mercè 2001; El Raval" a *El País Cataluña* 21 de setembre, ps. 3-15; "Aguaviva, la aldea local" a *El País Dominical* 23 de setembre, p. 12; "El Gobierno expulsa a un

immigrants a les escoles (vinculades a la tornada als col·legis)⁴³³ i el problema dels nens del carrer estrangers⁴³⁴.

En els dies posteriors als atacs, van reduir-se les notícies sobre l'arribada d'immigrants sense papers, perquè l'atenció informativa estava focalitzada en un altre lloc, i perquè durant uns dies no es van destectar pasteres a l'Estret⁴³⁵ (possiblement les organitzacions que trafiquen amb treballadors van optar per la prudència davant l'increment de la tensió). A *El Periódico de Catalunya* només va aparèixer el dia 17 una notícia sobre la detenció d'uns marroquins que anaven al sostre d'un camió⁴³⁶. A *El País* van aparèixer diverses notícies sobre el tema els dies 13, 14 i 17⁴³⁷, però no van se'n van tornar a publicar més. *La Vanguardia* va oferir una nota sobre la detenció de 21 guineans el dia 13 i una altra el dia 26 sobre un posicionament del govern canari sobre la immigració il·legal⁴³⁸. A *l'Avui* no va aparèixer cap notícia sobre el tema durant el període de la mostra. L'aparició de poques notícies sobre el tema podia contribuir a evitar la percepció de la immigració com un problema bàsic de la nostra societat (tot i que es van publicar moltes informacions sobre la detenció d'immigrants a Grècia i a Itàlia, i sobre el vaixell "Tampa" que pretenia portar refugiats a Austràlia). A això hi podia contribuir també unes declaracions de Sami Naïr en que afirmava que l'arribada d'immigrants s'havia magnificat⁴³⁹.

Malgrat tot, no va ser excessivament acertada la publicació de nombroses notícies sobre els sense papers desallotjats de la plaça André Malraux. Tot i que la majoria d'articles

---

inmigrante que denunció a sus secuestradores" a *El País* 24 de setembre, p. 38; "Los inmigrantes" a *El País Cataluña* 24 de setembre, p. 3; "Los actos oficiales invitan a reflexionar sobre la inmigración" a *El País Cataluña* 25 de setembre, p. 11; "Huída al paraíso, imagen viva de la emigración kurda" a *El País* 27 de setembre, p. 45; "Cataluña deja la cola de Europa en nacimientos gracias a la inmigración" a *El País Cataluña* 28 de setembre, p. 7; "El actor kurdo, ganador de la Concha de Plata, estuvo detenido en Bilbao" a *El País* 30 de setembre, p. 40; "Girona se moviliza para evitar la expulsión de un inmigrante" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 12 de setembre, p. 6; "Búscate la vida en Bilbao" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 21 de setembre, p. 7; "TV3 propone una visión diferente de los emigrantes de Barcelona" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 22 de setembre, p. 11; "Filipinos, una inmigración discreta" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 24 de setembre, ps 36-37; Baltasar Porcel, "Excesos que ahogan" a *La Vanguardia* 25 de setembre, p. 33; "La conciencia de Carles" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 25 de setembre, portada i p. 3; Josep Playà, "¿Cual será la segunda lengua de los inmigrantes?" a *La Vanguardia* 26 de setembre, p. 42; "La odisea de una familia kurda cosecha emocionados aplausos" a *La Vanguardia* 27 de setembre, p. 51; Eulàlia Solé, "Mujeres marroquíes" a *La Vanguardia* 28 de setembre, p. 30; "Consciencia, crítica y autocrítica" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 28 de setembre, p. 2; Gregorio Morán, "El orgullo de Safir Bghiua" a *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 30; Entrevista a Zadie Smith, *La Vanguardia* 29 de setembre, p. 42; Isabel-Clara Simó, "Ambaixadors" a *Avui* 12 de setembre, p. 3; "La policia torna al carrer 22 dels subsaharians desallotjats a l'agost" a *Avui* 19 de setembre, p. 32; "Una decisió incomprensible" editorial de *l'Avui* 20 de setembre, p. 2; "Manu Chao" a *Avui* 22 de setembre, p. 36.

⁴³³ "Escuelas de Ciutat Vella concentran el 50 % de los niños de familias inmigrantes" a *El País Cataluña* 24 de setembre, p. 1; "Repartir para integrar" a *La Vanguardia* 18 de setembre, p. 32.

⁴³⁴ "Sanidad elabora un programa de desintoxicación para los niños de la calle adictos a la cola" a *El País Cataluña* 17 de setembre, p. 9; "¿Es inevitable que existan los niños de la calle?" a *El País Cataluña* 30 de setembre, p. 8; "Cataluña endurece la ley del menor" a *La Vanguardia* 26 de setembre, ps. 35-36;

⁴³⁵ "Alerta policial para proteger el islam" a *La Vanguardia* 30 de setembre, p. 35.

⁴³⁶ "Trobats 17 marroquins en el sostre fals de 25 cm d'un camió" a *El Periódico de Catalunya* 17 de setembre, p. 40.

⁴³⁷ "Los problemas de los inmigrantes" a *El País* 13 de setembre, p. 37; "La Guardia Civil intercepta a otros 97 inmigrantes en las costas españolas" a *El País* 14 de setembre, p. 43; "17 magrebíes se hacinaban en el falso techo de un camión en Melilla" a *El País* 17 de setembre, p. 36.

⁴³⁸ "Interceptados 21 guineanos" a *La Vanguardia* 13 de setembre, p. 39; "El gobierno canario denuncia la llegada de buques nodriza cargados de inmigrantes" a *La Vanguardia* 24 de setembre, p. 28.

⁴³⁹ "Sami Naïr afirma que no hay ninguna avalancha de inmigrantes en España" a *El País Cataluña* 13 de setembre, p. 6.

periodístics es posicionaven a favor de la integració dels immigrants, aquestes notícies van facilitar la magnificació del problema i la identificació de tots els sense papers amb una petita minoria d'aquests. La sensació d'un lector podia ser que la immigració a Barcelona resulta extremadament conflictiva⁴⁴⁰, quan en realitat la majoria de la població d'origen extracomunitari de la ciutat no se sent identificada amb aquesta reivindicació. Una enquesta municipal que vinculava les opinions sobre la immigració amb l'ocupació dels espais públics va posar de manifest que el 71,4 % dels barcelonins consideraven intolerable l'ocupació d'espais públics. El rebuig dels ciutadans a aquest conflicte va fer créixer el nombre dels catalans que consideren la immigració com el principal problema (al juny només era el 10,6 %, i al setembre es va elevar al 20 %)⁴⁴¹. Tampoc és tan clar l'efecte favorable sobre la immigració del dossier especial de *El País Catalunya* sobre la festa de la Mercè 2001⁴⁴². Es tractava d'un conjunt d'articles sobre el Raval centrats en la temàtica de la immigració. Tots els articles tractaven de donar una bona imatge de la població d'origen extracomunitari, i alguns eren d'extraordinària qualitat; però el fet de concentrar un dossier sobre un barri en la immigració pot reforçar la imatge d'invasió i pot contribuir a aguditzar la xenofòbia. Afortunadament, Joan de Sagarra, a "Come y calla"⁴⁴³ donava una visió força diferent, i indicava que al Raval es podia seguir fent, sense cap problema el que s'havia fet fins ara. D'aquesta forma relativitzava la "revolució" que implica la immigració.

---

⁴⁴⁰ "La inmigración se convierte en la segunda preocupación de los barceloneses" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 26 de setembre, p. 3.

⁴⁴¹ "Aval popular al desallotjament d'immigrants de les places" a *El Periódico de Catalunya* 26 de setembre, p. 41; "La inmigración es el problema más grave para el 20 % de los barceloneses" a *El País Catalunya* 26 de setembre, p. 7; "La inmigración se convierte en la segunda preocupación de los barceloneses" a *La Vanguardia, Vivir en Barcelona* 26 de setembre, p. 3.

⁴⁴² "Especial Mercè 2001: el Raval" a *El País Catalunya* 21 de setembre, ps. 3-15.

⁴⁴³ Joan de Sagarra, "Come y calla" a *El País Catalunya* 21 de setembre, p. 14.

VALORACIÓ FINAL

Molts mitjans no van poder evitar reflexar la por a la presència d'11 milions de musulmans a la UE, virtuals seguidors dels corrents integristes (fins i tot ho va fer *El País* al seu editorial). Nombrosos articulistes van parlar de "les eventuals reaccions de les importants comunitats musulmanes establertes a Europa". El gran perill d'aquest tipus d'articles és que, si no es contrasten degudament, acaben presentant les víctimes d'una situació (els musulmans innocents acusats injustament d'un fet que ells no han comés) com a agressors, com a responsables últims de l'agressió que pateixen, que en darrer terme es tendria a legitimar.

Els diaris estudiats no van oferir imatges dels morts i dels ferits d'Estats Units perquè no en van aconseguir. Aquesta censura en nom del pudor, imposada pels *medias* americans i no decidida pels nostres diaris, suposa una infantilització del públic si no respon a principis ètics. Però els codis deontològics no van ser replantejats després dels atemptats: en els posteriors atacs a Afganistan es van mostrar nombroses imatges de ferits i alguns cadàvers, sense cap preocupació pel dret a la intimitat de les víctimes ni per la gratuïtat de les imatges (que no aportaven res a la notícia). Aquesta doble aplicació del codi deontològic dels mitjans de comunicació repercuteix en un reforçament dels estereotips: les poblacions del Sud, que no veuen respectat el seu dolor per la càmera, són percebudes com febles i vulnerables, mentre que les poblacions del Nord, que gaudeixen d'un tractament informatiu privilegiat, són percebudes com més fortes, menys vulnerables i, en definitiva, superiors. En conseqüència, contribueixen a una visió negativa dels immigrants a casa nostra.

Tot i que les implicacions ulteriors dels atacs justificuessin que se'ls atorgués una excepcional cobertura informativa, la importància atorgada als fets va tenir dos efectes negatius per a les relacions entre Catalunya i el Sud: va reforçar la solidaritat i la cohesió dels catalans amb el Nord (en detriment del Sud) i va induir als lectors a una jerarquització entre les víctimes dels diferents successos violents, doncs els morts de les nacions occidentals van rebre un tracte de favor. Això contribueix a donar una imatge negativa dels països d'origen dels immigrants, que de retruc reforça els estereotips sobre aquests.

El tractament informatiu dels atemptats de l'11 de setembre va reforçar el tancament d'un espai simbòlic, Occident, que es conceptuava com en conflicte amb el món àrab i islàmic. En conseqüència, mentre es reforçava la identificació entre els catalans i els nord-americans, s'aguditzava l'alteritat dels immigrants provinents d'Àfrica i del Pròxim Orient, que tendien a percebre's com a estranys, si no com a potencials enemics.

Els missatges transmesos pels diaris estudiats en la seva majoria compartien un missatge completament etnocèntric. En molts casos, el tractament del món islàmic no era directament estigmatitzador, per afany de correcció política, però sovint es tractava de deixar clara la superioritat occidental. El missatge de fons més freqüent no era l'estigmatització dels "altres", sino l'enaltiment de "nosaltres". Aquesta percepció estigmatitzadora de la cultura i les poblacions musulmanes, acompanyada simultàniament de l'enaltiment de la cultura i les poblacions occidentals, no facilita la convivència a casa nostra, sino que contribueix a reforçar els estereotips sobre les comunitats islàmiques de Catalunya.

Els atemptats de l'11 de setembre van comportar un increment notable de les informacions aparegudes als diaris sobre les poblacions islàmiques. Això, en principi, ja resulta negatiu, doncs els països de majoria musulmana només solen aparèixer en les notícies en cas de conflicte (per exemple, és excepcional la seva aparició a les pàgines

d'esports o cultura). El tractament informatiu actual del món islàmic contribueix a l'associació involuntària d'idees entre islam i conflicte.

Però hi ha un altre problema greu. L'increment substancial de notícies sobre els països àrabs no ha implicat una major qualitat d'aquestes (o, com a mínim, de la majoria d'aquestes). Molts columnistes i periodistes sense coneixements del món islàmic han escrit articles en els que es reproduïen els pitjors estereotips sobre l'islam i es donava una visió distorsionada d'aquesta religió i dels seus fidels. Malgrat que moltes col·laboracions periodístiques oferien informació inexacta, confusa o estigmatitzadora, cal destacar que el conflicte va donar peu a que alguns especialistes en l'islam col·laboressin en els diaris oferint informacions de gran qualitat, que fins ara rara vegada havien estat accessibles als lectors.

L'11 de setembre, va revifar les tesis de Huntington sobre el xoc de cultures, les referències sobre aquest tema van tenir un efecte positiu en posar de manifest les tensions existents entre Occident i els països de majoria islàmica. Però les tesis sobre el conflicte de civilitzacions, al vincular-se amb els atemptats de l'11 de setembre, van poder contribuir a oferir una imatge uniformitzadora de l'islam, on s'identificaria al conjunt de musulmans amb el terrorisme (sintomàticament, tot i parlar de que nosaltres som "multiculturals" es parlava dels musulmans com "els altres", sense tenir en compte la presència de milions de fidels a l'islam en la societat occidental). A més, sovint s'identificava als immigrants de religió islàmica amb una "cinquena columna" en la suposada confrontació mundial. És per això que algunes referències al xoc de civilitzacions poc contrastades tal vegada van reforçar l'estigmatització dels immigrants. La tendència a la bipolarització entre Occident i l'islam va marcar la tendència majoritària dels diaris de casa nostra durant els 20 darrers dies de setembre. Malgrat tot, no van manca comentaris en contra de la creixent ruptura entre els occidentals i els musulmans, tement que s'incrementés la desconfiança entre la població islàmica i l'occidental. En conjunt, els diaris estudiats van contribuir a reforçar la idea de l'existència de dos móns en conflicte. La terminologia emprada, l'allau d'articles estigmatitzadors, les opinions racistes i el desconeixement de l'islam es conjugaven per a oferir una visió d'un Occident superior (que exclouia l'islam) amenaçat per un islam inferior (que exclouia la modernitat). En aquest sentit, la imatge dels immigrants islàmics a casa nostra es va poder deteriorar pel tractament informatiu dels atemptats.

Els mitjans estudiats van contribuir decisivament a difondre el missatge institucional antixenòfob del govern dels Estats Units, de la UE i de les institucions de l'Estat espanyol. Així, doncs, van actuar de forma determinant per a evitar un empitjorament de la imatge dels immigrants a casa nostra, i en aquest sentit la seva actuació va ser positiva.

Si bé els diaris van actuar com a caixa de resonància de les activitats institucionals en contra del racisme, el món periodístic català també va fer un esforç notable per evitar que els fets del dia onze provoquessin una deriva cap a la xenofòbia. Tots els mitjans de la mostra van optar per línies d'actuació on es potenciava l'alerta contra la discriminació dels musulmans. En conjunt, doncs, podem afirmar que els diaris estudiats van atorgar força prioritat a la lluita contra el racisme i que el seu treball periodístic va contribuir a evitar una associació entre islam i terrorisme i entre immigrants musulmans i escamots terroristes. Però tot i que la majoria dels articles d'opinió eren prou respectuosos amb els immigrants o fins i tot preniën un to militant en contra del racisme, no van manca els textos de caràcter profundament racista i xenòfob.

En grans línies, els diferents diaris estudiats van actuar amb correcció a l'hora de tractar la presència d'escamots terroristes islàmics a la Unió Europea i a l'Estat espanyol. Excepte en casos molt aïllats no es mencionava als atacants com a "immigrants" i no

se'ls relacionava amb la comunitat islàmica de l'Europa Occidental. Tot i això el tractament informatiu de les notícies no va ser tan acurat com en els articles d'opinió sobre el racisme, dons el conjunt d'informacions ofertes donaven al lector la sensació d'una col·laboració de la comunitat islàmica amb la "infiltració" dels terroristes a Occident i en aquest sentit podia potenciar la xenofòbia. La difusió de notícies sensacionalistes escassament creïbles, que tendien a provocar una gran alarma social, va ser una de les notes més negatives de l'activitat periodística en relació amb la presència de terroristes islamistes a casa nostra.

Els diaris es van fer ressò de l'increment de la tensió envers les comunitats islàmiques a Catalunya i a la resta de l'Estat. La tasca d'alguns periodistes va ser molt positiva: es van denunciar insults i actes aïllats de violència, i es va constatar, de forma crítica l'ambient xenòfob. Malgrat tot, algunes informacions potenciaven l'alarmisme.

La tendència general va ser minimitzar, de forma incorrecte, la gravetat dels incidents racistes de Ceuta i Melilla, que no van tenir gairebé ressò a nivell d'articles d'opinió. Per altre banda, cap mitjà va criticar que el conjunt de la població musulmana i immigrant fos considerada sospitosa per uns atacs realitzats per un petit grup de gent.

Les tensions generades pel conflicte de l'11 de setembre afectaven a tots els musulmans, ja que els autors dels atacs pretenien representar a l'islam. A més, molts occidentals van associar islam i terrorisme, i els musulmans van ser considerats col·lectivament com sospitosos. Per això era important que els mitjans reflectissin directament la posició de la població islàmica; reflectir les seves opinions hauria d'haver estat una prioritat dels diaris.

A través de les pàgines dels diferents periòdics es va reflexar la condemna a l'atemptat de nombrosos immigrants residents a Catalunya i de nombroses associacions islàmiques. Però aquests posicionaments van aparèixer amb un cert retard. En les entrevistes, en els articles d'opinió o fins i tot des de les pàgines de societat, els immigrants musulmans van expressar la seva preocupació per un eventual increment de la xenofòbia.

Un dels efectes positius que va tenir la publicació de les opinions de nombrosos musulmans es contribuir a trencar els estereotips sobre aquesta població. L'aparició de personatges que mostraves diferents sensibilitats, perfils professionals i creences no és gaire freqüent als nostres mitjans. No haurien de caldre situacions de màxima tensió per a que aquestes realitats es reflexessin als diaris.

La majoria dels testimonis musulmans condemnaven l'atemptat alhora que es pronunciaven en contra de l'oblit del patiment de la població musulmana i expressaven el seu temor a represàlies antiislàmiques. A més insistien en el fet de que els grups armats fonamentalistes i els taliban només representen una petita minoria dels musulmans. L'esforç en recollir opinions de pensadors del món islàmic, va ser molt lloable però insuficient. És necessari aprofundir en aquesta línia i intensificar la presència de col·laboracions procedents del món arabomusulmà de forma quotidiana.

Tot i els problemes ressenyats, no hi ha cap dubte que els diaris van fer un esforç per evitar un esclat de la xenofòbia oferint una visió analítica i reflexiva del conjunt dels immigrants⁴⁴⁴. Les reflexions que s'han multiplicat en els últims temps sobre el paper dels mitjans en la lluita contra el racisme han tingut un efecte positiu.

Però no va ser tan correcte el tractament general que es va fer de l'islam i de la cultura en general, especialment en les notícies. Caldria reforçar la sensibilitat dels periodistes envers el tractament d'altres pobles, perquè si es defensen els immigrants però es menyspreuen o ataquen les seves cultures, la població catalana seguirà tenint una

---

⁴⁴⁴ "Es la hora de la prensa" a *La Vanguardia*, *Vivir en Barcelona* 18 de setembre, p. 11.

percepció negativa d'aquests. També seria necessari potenciar les aportacions d'experts en aquests temes, doncs un dels problemes més greus detectats és la repetició acrítica d'estereotips preexistents per part de columnistes que desconeixien l'islam.

En darrer terme, cal constatar el problema que suposa per als nostres mitjans dependre de les fonts d'informació dels Estats Units, perquè el mercat de la informació no respon només a lògiques econòmiques. Potenciar els contactes amb la premsa dels països islàmics, millorar el sistema de corresponalsies i incrementar el nombre de col·laboracions de musulmans facilitaria una visió més completa i menys estigmatitzadora del món islàmic i, en conseqüència dels immigrants de casa nostra.

BIBLIOGRAFIA

Alsius, Salvador

1999 *Codis ètics del periodisme televisiu*. Barcelona, Pòrtic.

Centre d'Estudis Africans (CEA)

1999 *La imatge de l'Àfrica negra a la televisió*. Barcelona, Gustau Nerin, Lola López.

Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC)

2000 *La imatge de les minories ètniques a les televisions de Catalunya*. Barcelona, Gustau Nerin, Lola López.

Diversos Autors

1999 *Inmigración y racismo. Análisis de radio, televisión y prensa española*. Madrid, Fundación CIPIE.

Giró, Xavier (coord.)

1999 *La premsa i el sud: informació, reptes i esquerdes*. Barcelona, Solc.

Grup de Treball de Barcelona (GTB) de l'Observatori per a Accions contra la Violència Ètnica i Sexual

2001 *Informe final del Grupo de Trabajo de Barcelona (GTB)*. Barcelona, Centre d'Estudis Africans, Lola López, Albert Sánchez.

Oficina de Justificació de la Difusió (OJD)

2001 *Boletín de las áreas de distribución geográfica de la Oficina de Justificación de la Difusión. 2º Cuatrimestre de 2001*. Madrid-Barcelona, OJD.

Òrgan Tècnic del Pla Interdepartamental d'Immigració

1998 *Xifres d'immigrants estrangers a Catalunya*. Barcelona, l'autor.

Van Dijk, Reun

1995 *Racismo y análisis crítico de los medios*. Madrid, Paidós.